

HUOSTAAN OTETTUIJEN TYTTÖJEN KOKEMUKSIA ISÄSTÄ

Aisu Kaila
Opinnäytetyö, kevät 2010
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Diak Etelä, Helsinki
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosionomi (AMK)

TIIVISTELMÄ

Kaila Aisu. Huostaan otettujen tyttöjen kokemuksia isästä. Helsinki, kevät 2010, 49 s., 1 liite.

Diakonia-ammattikorkeakoulu, Diak Etelä, Helsinki, Sosiaalialan koulutusohjelma, sosionomi (AMK).

Opinnäytetyön tarkoituksena on kuvata nuorten huostaan otettujen tyttöjen ajatuksia ja kokemuksia isän merkityksestä tyttöjen elämässä ja erilaisten isäsuhteiden vaikutuksista tyttöjen kasvuun ja kehitykseen.

Tutkimukseni on kvalitatiivinen. Tutkimusaineisto kerättiin keväällä 2007 pitämällä eräässä helsinkiläisessä lastensuojelulaitoksessa ns. Isä-ryhmää. Haastattelumuotona käytettiin ryhmähaastatteluja, joissa käsiteltiin tiettyjä teemoja. Ryhmätapaamisissa haastateltiin viittä nuorisokodissa asuvaa 15–17-vuotiasta huostaan otettua tyttöä.

Tutkimustulosten analysoinnissa vuorottelevat aineistolähtöisyys ja valmiit teoriamallit. Tutkimus tuo esiin huostaaotettujen nuorten oman kokemusmaailman ja antaa uusia näkökulmia työhön nuorten kanssa.

Huostaan otetut tytöt olivat kaikki eläneet päihdeperheissä ja kokeneet pettymyksiä omien vanhempien tominnassa useilla elämänaloilla. Isän merkitys nuoren tytön elämässä on merkittävä. Myös kuollut tai muuten tytön elämästä poissaoleva isä vaikuttaa tytön elämään. Tutkimuksen mukaan tytöillä, joilta on puuttunut isän läsnäolo ja tuki, on hyvin nuorena iässä alkaneita miessuhteita. Olisi tärkeä löytää keinoja, joiden avulla tukea nuorten tyttöjen kehittyvää naisellisuutta ja itsearvostusta.

Isän poissa ollessa korvaavilla mieshahmoilla on merkitystä tytön elämässä. Myös isyydessä on monta puolta, joilla kaikilla on erilainen merkitys lapsen elämässä. Ennen kaikkea on otettava huomioon lapsen tai nuoren oma kokemus, ketä hän itse pitää isänään.

Avainsanat: isä-tytär-suhde, huostaanotto, lastensuojelu

ABSTRACT

Kaila Aisu. Girls taken into care: experiences of fathers. 49 p., 1 appendix. Language: Finnish. Helsinki, Spring 2010.

Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services.
Degree: Bachelor of Social Services.

The purpose of the study was to find out how a father-daughter relationship influences the daughter's development. The girls who were interviewed were taken into custody.

The qualitative research method was used in the study. The research data was collected in a child protection institute in Helsinki. In group meetings we interviewed five 15-17 year old girls. We discussed themes such as taking into care and parents' substance abuse. Another subject concerned the memories the girls had of their fathers.

The results showed that the lack of a proper relationship with a father or if the relationship had been dysfunctional had a negative impact on the girls' future. The girls had experienced many disappointments in their lives. The father has a significant role in a young girl's life. If the father is absent he still influences daughter's life. The girls who had not received support from the father had a tendency to search for approval from other males at a very early age.

The conclusion was that an early intervention might help building a better relationship between father and daughter. If a girl does not have a father figure in her life, other male characters can have an impact on the girl's development. Other adults can influence girls' lives also and support the girls to build a better self-concept. It is very important to find ways to support the girls' self-esteem and femininity. In fatherhood there are also many sides which have to be considered.

Keywords: Take into custody, child protection, father-daughter relationship

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	8
2 LAPSEN SOSIAALINEN PÄÄOMA	8
3 KEHITYSPSYKOLOGINEN NÄKÖKULMA	10
3.1 Kiintymyssuhdeteoria	10
3.2 Kiinnittymisen mallit	12
3.3 Kiintymyssuhteen merkitys myöhemmässä elämässä	13
4 VANHEMMAN JA LAPSEN SUHDE	16
5 ISYYS	17
5.1 Biologinen isyys	17
5.2 Juridinen isyys	18
5.3 Sosiaalinen isyys	18
5.4 Psykologinen isyys	19
6 ISÄSUHDE NUORUUSIÄSSÄ	20
6.1 Murrosikäisen isä	21
6.2 Isän poissaolo	22
6.3 Tarpeeksi hyvä isä	22
7 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	24
7.1 Aineiston keruu	25
7.2 Aineiston analyysi	29
8 TUTKIMUSTULOKSET	30
8.1 Muistoja isästä	30
8.2 Traumaattiset kokemukset	31
8.3 Ristiriitaiset tunteet	32
8.4 Tyttöjen ajatuksia isän vaikutuksista itsetuntoon	34
8.5 Alkoholismi perheessä	37
8.6 Perheen sisäiset suhteet	40
8.7 Mielikuvia isästä	41
9 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	42
9.1 Tutkimustulosten tarkastelua	42
9.2 Opinnäytetyöprosessin arviointi	45
10 TUTKIMUKSEN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS	46
LÄHTEET	48
LIITE: Sisällönanalyysin kaavio	

1 JOHDANTO

Isän merkitys ihmisen elämässä on aina ajankohtainen, kiinnostava ja monisäikeinen ilmiö. Nykyään isän rooli perheessä ja lapsen elämässä on tullut näkyvämmäksi aiempaa enemmän. Isyyden sanotaan olevan kulttuurisessa murroksessa. Myös Suomessa isyys on viime vuosikymmeninä noussut yhteiskunnalliseksi puheenaiheeksi. Aikaisemmin isien katsottiin olevan perheen auktoriteetteja ja elättäjiä, nykyään isien halutaan olevan osallistuvia ja lapsilleen läheisiä. Isät halutaan jakamaan perheen arjen kaikkia osa-alueita tasavertaisena äitien kanssa.

Olen työskennellyt nuorisokodeissa, joissa asiakkaat ovat 12 - 17 -vuotiaita tyttöjä. Työn kautta saamani kokemus on osoittanut, että huostaan otetuilla lapsilla perhe on usein hajonnut ja suhde vanhempiin voi olla vaikea. Ongelmia on usein muissakin ihmissuhteissa. Lapsilla ja nuorilla saattaa olla taustallaan hyvinkin traumaattisia elämäkokemuksia. Tiedetään, että varhaislapsuuden kokemukset ja lapsen ja hänen hoitajansa kiintymyssuhteen laatu vaikuttavat ihmissuhteissa myös myöhemmässä elämässä. Kiintymyssuhdeteorian tunteminen ja kehityspsykologinen näkökulma työskenneltäessä lasten ja nuorten kanssa antaa uusia näkemyksiä perheiden kanssa työskentelemiseen ja ongelmien kohtaamiseen ja ymmärtämiseen.

Lapsen elämässä sosiaalinen alkupääoma kehittyy ihmisten välisissä suhteissa ja tärkein kasvuympäristö on oma perhe. Keskeinen sosiaaliseen pääomaan liittyvä tekijä on lapsen luottamus häntä hoitaviin vanhempiin. Luottamus hoitaviin aikuisiin syntyy varhaisissa ihmissuhteissa ja kokemukset ihmisten välisistä suhteista vaikuttavat luottamuksen kehittymiseen. Lasten ja nuorten vähän luottamusta herättävän käyttäytymisen taustalla on usein ongelmallisia kotiooloja, joissa lapsi on joutunut kokemaan monenlaisia pettymyksiä läheisten aikuisten käyttäytymisessä.

Nykytiedon valossa isää arvostetaan lapsen tasavertaisena hoitajana äidin rinnalla. Kaikissa perheissä ei ole lapsen arkeen osallistuvaa isää tai isä saattaa olla kuollut. Kuitenkin jokaisella lapsella on isä, vaikka tämä ei olisi läsnä lapsen tai nuoren

elämässä. Opinnäytetyöni kautta haluan tuoda esiin nuorten huostaan otettujen tyttöjen omia ajatuksia ja kokemuksia isän merkityksestä tyttöjen elämässä ja erilaisten isäsuhteiden vaikutuksista tyttöjen kasvuun ja kehitykseen.

Tulevana sosiaalialan ammattilaisena ja lastensuojelun työntekijänä haluan saada uusia näkökulmia työhöni nuorten parissa sekä kiinnittää huomiota asiakkaiden moninaisiin vuorovaikutussuhteisiin perheissä ja niiden tukemiseen.

2 LAPSEN SOSIAALINEN PÄÄOMA

Lapsen sosiaalinen pääoma alkaa karttua ihmisten välisissä suhteissa. Lapsen sosiaaliinseen pääomaan kuuluvat lapsen ja vanhempien väliset suhteet sekä kasvuympäristö, jossa sosiaalista pääomaa syntyy niin aktiivisen kasvatuksen tuloksena kuin passiivisesti vastaanotettunakin. Perheen suhteet muihin ihmisiin luovat myös perheen sosiaalista pääomaa. Omilta vanhemmilta saatu sosiaalinen alkupääoma on perustana lapsen oman sosiaalisen pääoman kehittymiselle. (Pulkkinen 2002, 38 – 39, 44.)

Lapsen kasvuympäristössä sosiaalinen pääoma koostuu kolmesta vaikuttavasta tekijästä: arvot ja normit, yhteisön tuki ja luottamus. Yksilöiden välisiä sosiaalisen pääoman eroja löytyy paljon. Lapsien arvo- ja normiympäristöt voivat poiketa suuresti toisistaan sekä eroja löytyy myös yhteisön tuesta. Lapsen luottamus hoitaviin aikuisiin syntyy varhaislapsuuden ihmissuhteissa ja kokemukset ihmisten välisistä suhteista vaikuttavat luottamuksen rakentumiseen. James Colemanin (1988; 1990) mukaan sosiaalisen pääoman yksi muoto on vastavuoroisuuden velvoite, millä tarkoitetaan, että sosiaalisen pääoman myötä ihminen voi muita auttaessaan luottaa, että saa itsekkin apua tulevaisuudessa. Toimivassa perheessä jäsenet auttavat toisiaan. Riidat, väkivaltaisuus ja erot syövät lapsen luottavaisuutta omaan perheeseen. Jos lapsi joutuu toistuvasti pettymään aikuisten lupauksiin, se horjuttaa lapsen luottavaisuutta ja tekee lapsen epäluuloiseksi ja varautuneeksi. Vanhemmat saattavat omalla toiminnallaan estää lapsen sosiaalisen kasvun mahdollisuuksia perättömillä lupauksilla ja lapsesta voi kasvaa kyyninen eikä hän usko muiden eikä itsensä antamiin lupauksiin. (Pulkkinen 2002, 44, 46; Ruuskanen 2002, 9 – 10.)

Lapselle luottamusta ja turvaa tuo vanhempien läsnäolo sekä vanhempien hyvä keskinäinen suhde. Suomessa avioeroja haetaan paljon ja erot koskettavat yhä useampaa alle kouluikäistä lasta. Kodin hajotessa lapsen luottamus omiin vanhempiin ja parisuhteeseen on vaarassa. Monissa kodeissa ongelmana on vanhempien alkoholinkäyttö. Päihteiden käyttö aiheuttaa kotona turvattomuutta, joka murtaa peheen sosiaalista pääomaa. Lapsen elämässä selviytymistä tukee se, jos lasta ei ole kotona kuritettu ruumiillisesti. Sosiaalisen pääoman näkökulmasta lapsen fyysinen kaltoinkohtelu vain kasvattaa uh-

maa lapsessa eikä johda lapsen itsehallinnan kehittymiseen. (Pulkkinen 2002, 129 – 131.)

Lapsen kehitystä tukee, jos suhde isään on hyvä. Lapsen ja isän suhde voi olla heikko, vaikka vanhemmat olisivatkin yhdessä, jos isä ei tavalla tai toisella osallistu lapsensa elämään. Erityisesti avioerojen yhteydessä isän ja lapsen suhde on vaarassa. Monet huostaan otetut lapset ovat eläneet ongelmallisissa kotiolioissa, mikä voi johtaa lasten ja nuorten vähän luottamusta herättävään käyttäytymiseen kodin ulkopuolella. Lapset ja nuoret ovat joutuneet toistuvasti pettymään perheen ihmissuhteissa ja läheisten aikuisten käyttäytymisessä sekä heidän suhtautumisessaan lapseen. (Pulkkinen 2002, 131.)

3 KEHITYSPSYKOLOGINEN NÄKÖKULMA

Ihmisen kasvu ja kehitys on elämänmittainen prosessi. Lapsuuden fyysinen ja psyykkinen kasvu ja kehitys vaativat pitkän ajan ja ne luovat pohjan kaikelle myöhemmälle kehitykselle. Kehityksen perustana on lapsen ja häntä hoivaavan aikuisen keskinäinen vuorovaikutus ja yleensä lapsen lähin kehitysympäristö on oma koti ja perhe. Lapsella on syntymästään asti kognitiiviset ja emotioihin perustuvat valmiudet sosiaaliseen kanssakäymiseen. Ajankohdalla ja tavalla, jolla vanhemman ja vauvan vuorovaikutus alkaa, on merkitystä sekä äiti-lapsi että isä-lapsisuhteelle. Jos lapsi saa kasvaa suojaavassa ja turvallisessa ympäristössä, lapsuudesta aikuisuuteen siirtyminen tapahtuu asteittain. Luonteenomaista ihmisen kehitykselle on se, että toimintojen muovautuvuus säilyy läpi elämän. (Friis, Eirola & Mannonen 2004, 43 – 44; Ruoppila 2000, 30 – 31.)

Lapsen keskeinen kehityksen konteksti on siis yleensä oma perhe. Lapsen kehitystä ei koskaan voi tarkastella irrallisena perheen kehityskulusta. Perhe on dynaaminen systeemi, jonka sisäiset vuorovaikutussuhteet ovat tiiviissä yhteydessä lapsen kehitykseen. Vanhempien haasteena on toimia riittävän hyvinä kasvattajina tarjoamalla lapselle kehittymisen edellytyksiä ja puitteita ja rakentavaa vuorovaikutusta. Vanhemmat vaikuttavat lapseensa sekä tiedostamatta että tietoisesti. Lapsen kognitio ja temperamentti alkavat kehittyä vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. Myös yksilö muokkaa omalla käyttäytymisellään ympäristöään ja näin lapsi alkaa rakentaa kokonaiskuvaa häntä ympäröivästä maailmasta. Oman perheen merkitys lapsen kehitystekijänä perustuu ennen kaikkea lapsen ja vanhempien välisiin varhaisiin kiintymyssuhteisiin. (Ruoppila 2000, 34 – 35; Sinkkonen & Pihlaja 1999, 15.)

3.1 Kiintymyssuhdeteoria

Lapsilla on luontainen tarve kiinnittyä hoitajaansa. Kiinnittymisellä tarkoitetaan sitä, että vauva kiinnittyy aina häntä lähellä olevaan aikuiseen. Kiinnittyminen on kuvaavampi sana kuin kiintyminen. Kiintyminen herättää miellelyhtymän myönteisestä kiinnittymisestä, mutta voidaan kysyä, onko oikein puhua positiivisesta kiintymyksestä, jos vanhemmat ovat lapsia pahoinpiteleviä tai laiminlyöviä. ”Kiintymyssuhde”-termi on

kuitenkin suomen kielessä vakiintunut ja sitä käytetään myös synonyymisesti sanan ”kiinnittyminen” kanssa. (Sinkkonen 2003, 93.)

Kiintymyssuhdeteorialla pyritään kuvaamaan vauvan ja hänen hoitajansa välisen suhteen laatua. Kiintymyssuhdeteorian ja sen sovellusten avulla voidaan ymmärtää, miten varhaiset kokemukset vaikuttavat myöhempään selviytymiseen elämässä. Voidaan kysyä esimerkiksi ovatko varhaisten kokemusten vaikutukset pitkäaikaisia tai voivatko ne myöhemmin muuttua? Onko kiintymyssuhde isään yhtä tärkeä kuin äitiin? Kiintymyssuhdeteorian tunteminen antaa perheiden kanssa työskenteleville uusia näkökulmia perheen vuorovaikutussuhteiden ja vanhemmuuden ja siinä esiintyvien ongelmien ymmärtämiseen. (Sinkkonen & Kalland 2001, 8; Sinkkonen 2003, 92.)

1970-luvulta lähtien huomiota on alettu kohdistaa myös isään lapsen kiintymyksen kohteena. Viime vuosikymmeninä isä on alettu mieltää lapsen tasavertaiseksi hoitajaksi äidin rinnalle. Tiedetään, että vauvat ja lapset viestivät hoivan tarvettaan niin äidille kuin isällekin, mutta tavat kiinnittyä vanhempiin kuitenkin eroavat toisistaan. Kiintymyssuhde äitiin on yhteydessä toisenlaisiin hallintataitoihin kuin kiintymyssuhde isään. Tapa, jolla lapsi kiinnittyy äitiin, näyttäisi vaikuttavan enemmän lapsen persoonallisuuden joustavuuteen, kun taas kiintymyssuhde isään heijastuu lapsen sosiaalisessa käyttäytymisessä. (Hautamäki 2001, 32 – 33.)

Vauva alkaa kehittyä yksilölliseksi omaksi persoonakseen varhaisen kiintymyssuojan turvin. Kiintymyssuhteen laadulla on monia pitkäaikaisia merkityksiä lapsen tulevassa kehityksessä. Yleisesti ajatellaan, että ensimmäisen ikävuoden aikana syntyneillä kokemuksilla ja turvallisella kiintymisellä on myönteisiä vaikutuksia niin lapsen kognitiiviselle, sosiaaliselle ja emotionaaliselle kehitykselle. Perheessä, jossa vauvaa hoitavat sekä isä että äiti, vauva muodostaa kiintymyssuhteen molempiin vanhempiin. (Mäkelä 2006, 29; Salo 2006, 44 – 46, 52; Sinkkonen 2003, 93 – 94.)

3.2 Kiinnittymisen mallit

Kun lapsen avunpyyntöihin vastataan riittävän luotettavasti, lapselle kehittyy *turvallisen* kiinnittymisen malli. Toistuvista tapahtumista varastoituu muistiin jälkiä ja lapsi oppii luottamaan saavansa apua sitä pyytäessään. Vauva, joka jää ilman aikuisen turvaa, kokee paljon irrallisia, ennustamattomia ja tunnistamattomia tunteita. Lapsella, joka on elänyt arvaamattomassa ympäristössä, perusturvallisuuden tunne on järkkynyt. Jos lapsen tarpeisiin reagoidaan asianmukaisesti, hän oppii jakamaan omat tunteensa aikuisen kanssa sellaisena, kun hän ne itse kokee. Kaikenlaiset tunteet voidaan jakaa ja pikkuhiljaa lapsi oppii itsekin ilmaisemaan ja tunnistamaan erilaisia tunteita. Kun arkiset hoitotilanteet ovat toistuvia ja tunnistettavia ja hoitajat pysyvät samoina, ne ovat ennustettavia lapsen näkökulmasta. Jos lapsen kokemukset hoidosta ja ympäristöstään ovat rikkonaisia, lapsen oma persoona on vaarassa jäädä kehittymättömäksi. (Sinkkonen 2000; 23 – 24; Siltala 2003, 273; Mäkelä 2006, 30.)

Lapsen lohdun ja avunpyyntöihin vastaaminen niukasti tai liian myöhään vaimentaa negatiivisten tunteiden ilmaisua. Tunteiden avulla lapsi voi ilmaista, mitä hän kokee ja tuntee eri tilanteissa. Jos negatiivisia tunteita ei voida jakaa, ne jäävät lapsen mielessä eriytymättömiksi. *Välttelevästi* kiinnittynyt lapsi oppii kieltämään avuntarpeensa ja olemaan näyttämättä etenkin kielteisiä tunteitaan. Välttelevästi kiinnittyneet lapset voivat olla hyvinkin sopeutuvia ja helppoja lapsia, mutta heillä on taipumus miellyttää aikuisia. Lapsi ei hädän hetkellä saa tarvitsemaansa apua. Tunne ja kokemus ei kuitenkaan katoa kieltämällä. Välttelevästi kiinnittyneiden lasten myöhemmässä kehityksessä voidaan havaita vaikeuksia esimerkiksi sosiaalisissa suhteissa, mielialojen säätelyssä ja aggression hallinnassa. (Mäkelä 2006, 30 – 31; Sinkkonen 2000, 24.)

Ristiriitainen tai *ambivalentti* kiinnittymismalli syntyy, jos lapsen tunteiden ilmaisussa vahvistetaan sattumanvaraisesti positiivisia ja negatiivisia tunteita. Väärän tiedon ja oikean tunteen yhdistelmä antaa lapselle ristiriitaista informaatiota. Vanhemmat saattavat käyttää fyysistä tai henkistä väkivaltaa lasta kohtaan tai jättää hänet yksin sattumanvaraisesti. Ambivalentisti kiinnittynyt lapsi voi oppia ilmaisemaan omaa tarvitsevuuttaan osoittamalla voimakkaasti kielteisiä tunteita. Raivoamalla lapsi saa kiinnitettyä vanhemman huomion. Lapsi joutuu jatkuvasti varmistamaan vanhemman läsnäoloa eikä hän uskalla avoimesti suuntautua ulkomaailmaan. Ristiriitainen kiinnittymismalli ei ole

suotuisa aivojen kehityksen kannalta. Lapsi ei opi luottamaan omiin tunteisiinsa ja pelon tunne jää elämään keskushermoston rakenteisiin. Tällä on yhteyttä lisääntyneeseen alttiuteen kärsiä lapsuudessa ja nuoruudessa ja todennäköisesti myös aikuisuudessa, erilaisista ahdistuneisuushäiriöistä. (Mäkelä 2006, 31 – 32; Sinkkonen 2000, 24.)

Disorganisoituneet tai *epätyypilliset* kiinnittymisen mallit ovat poikkeavia ääripäitä. Traumaattisessa kasvuympäristössä lapsen avuntarpeisiin saatetaan vastata lasta hylkimällä tai lapsen hätä kohdataan vain sattumanvaraisesti. Tällöin lapselle muodostuu läheisistä ihmissuhteista todellisuutta voimakkaasti vääristävä malli.

Lapsi joutuu rakentamaan pakonomaisia ulkoa ohjautuvia suhteessa olemisen tapoja. Organisoitumaton kiinnittymissuhde on selkeä riski lapsen kehitykselle. Lapsella on kuitenkin mahdollisuus myöhemmin elämässään muodostaa luottavainen suhde aikuisen kanssa, jos hän saa paljon korjaavaa ja empaattista aikuisen läsnäoloa. (Mäkelä 2006, 32 – 33.)

Varhaislapsuudessa syntyviä kiinnittymisen malleja on siis monenlaisia ja ne antavat suuntaa lapsen tuleviin ihmissuhteisiin. On tärkeä tuntea erilaiset kiinnittymisen mallit ja tiedostaa niiden merkitys lapsen kehityksessä. On kuitenkin muistettava, että turvallinen kiintymyssuhde vanhempiin ei automaattisesti ole yhteydessä hyvään tulevaisuuteen tai turvaton kiinnittyminen huonoon. Suurin osa lapsista saa kasvaa riittävän hyvisä olosuhteissa ja jokainen kokee tavallisessakin elämässä myös pettymyksiä ja vastoinkäymisiä.

3.3 Kiintymyssuhteen merkitys myöhemmässä elämässä

Lapsuusiän vuorovaikutuskokemusten pohjalta syntynyt kiintymyssuhde vaikuttaa siis myöhempiinkin ihmissuhteisiin. Varhaislapsuuden kiintymyssuhde antaa kuitenkin ainoastaan viitteitä tulevaan. Nuoruusiässä kiintymyksen kohteena ovat omien vanhempien lisäksi seurustelukumppanit sekä myös läheiset ystävät. Seksuaalinen identiteetti alkaa kypsyä ja kiinnittymisen mallit ohjailevat esimerkiksi läheisyyden tarpeiden ilmaisemista sekä turvan hakemista muilta ihmisiltä. (Salo 2006, 72; Sinkkonen 2003, 101.)

Ihminen, jolle on lapsuudessa kehittynyt turvallinen kiintymyssuhdemalli, kykenee aikuisuudessa luottavaisuuteen ihmissuhteissaan eli turvallisella kiintymyssuhteella näyttäisi olevan yhteyttä persoonallisuuden joustavuuteen myöhemmässä elämässä. Joskus turvatonkin kiintymyssuhde saattaa olla tehokas keino saada toiselta huomiota ja vastavuoroisuutta. Turvaton kiintyminen on myöhemmin elämässä ongelmallinen vain, jos ihminen ei ole kyennyt luomaan yhtäkään turvallista aikuisiän vuorovaikutussuhdetta. Tällöin omat kokemukset saattavat tiedostamattomasti toistua tulevissa suhteissa. Elämän olosuhteilla on merkitystä kiintymyssuhteen pysyvyyteen ja kiintymyssuhdemallit voivat elämän varrella muuttua. Jos turvattomasti kiintynyt lapsi on kyennyt myöhemmin elämässään käsittelemään lapsuuden aikaisia kokemuksiaan, on mahdollista, että aikuisiän kiintymismallit muokkautuvat turvallisempaan suuntaan. (Salo 2006, 72 – 73, 75; Sinkkonen 2003, 101.)

Omien lapsien syntyessä vanhemmat joutuvat punnitsemaan omia käyttäytymismallejaan. On luonnollista, että vanhemman oma kiintymyssuhdemalli siirtyy hänen lapsilleen. Aikuinen, joka kykenee pohtimaan omaa elämäänsä ja on sinut itsensä ja menneisyytensä kanssa, pystyy ottamaan huomioon lapsen tarpeet ja rakentamaan turvallisen kiintymyssuhteen. Aikuisella on aina mahdollisuus muuttua ja turvattomien kiintymyssuhdemallien kierteen voi katkaista vaikuttamalla omaan tapansa toimia vuorovaikutuksessa. (Salo 2006, 75 – 76.)

Kiinnittymisen mallit aktivoituvat erityisesti ihmisen joutuessa stressi- tai vaaratilanteeseen. Kiintymyssuhteen varhainen tehtävä on ollut suojella vauvaa vaaralta ja traumakokemuksissa eri kiintymysmalleille ominaiset toimintamallit nousevat pintaan. Turvattomasti kiintyneet lapset ja aikuiset ovat uhka- ja vaaratilanteissa haavoittuvia. Välttelevästi kiinnittynyt ei välttämättä kykene luottamaan toisten apuun. Ristiriitaisesti kiinnittyneet ottavat toisten avun kritiikkinä itseään kohtaan sekä odottavat liikaa muilta ihmisiltä, minkä takia he myös pettyvät herkästi. Luottavaisesti kiintyneet ihmiset tekevät totuudenmukaisia jotopäätöksiä toisten käyttäytymisestä. (Punamäki 2001, 191 – 192.)

Vaikka ihminen toimii helposti niin, kuin on aikaisemminkin tottunut toimimaan, on muistettava, että kaikkien on mahdollista muuttaa omaa käyttäytymistään. Turvallisesti kiintyneillä ihmisillä vuorovaikutus muiden kanssa on todennäköisesti helpompaa ja he ovat valmiimpia luottamaan toisiin ihmisiin. Käsittelemättömät tunteet ja oma men-

neisyys saattaa muodostua ongelmaksi ihmissuhteissa, mutta myös lapsuudessaan turvattomasti kiinnittyneillä ihmisillä on mahdollisuus solmia myöhemmin ihmissuhteita, joissa kokee turvallisuutta.

4 VANHEMMAN JA LAPSEN SUHDE

Kaikilla lapsilla on äiti ja isä. Lapsella on molempiin vanhempiin biologinen, psyykinen ja sosiaalinen tarve. Sekä äiti että isä vaikuttavat nuoren tytön kehitykseen molemmat omalla tavallaan. Perheen ihmissuhteilla on ratkaiseva merkitys yksilön kehityksessä. Äidin ja isän suhteen laatu antaa lapselle mallin hänen tuleville ihmissuhteilleen. (Esko 1984, 46; Siltala 2003, 185.)

Kahden vanhemman perheessä lapsi on dyadisessa suhteessa kumpaankin vanhempaan. Äiti ja vauva ovat lapsen elämän alussa erottamaton kaksikko. Monissa perheissä isä on mukana äidin ja vauvan elämässä jo raskausaikana. Jo pieni vauva ymmärtää isän erilaiseksi kuin äidin, hän aistii kosketuksen, hajun, äänen, liikkeen ja rytmit ja aistii kaksi toisistaan eroavaa maailmaa. Tämä on alkua isän sisäistämiseksi osaksi omaa naiseutta. (Siltala 2003, 185, Sinkkonen 2008, 62.)

Isän keskeisempiä rooleja perheessä on tukea pientä lasta irrottautumaan varhaisesta riippuvuussuhteesta äitiin. Tämä tapahtuu pitkälti tiedostamattomasti. Pelkästään isän läsnäolo tai lapsen tietoisuus isän olemassaolosta psyykkisenä mielikuvana auttaa lasta irtautumaan äidistä. Jos isä on konkreettisesti läsnä tyttärensä elämässä, tytär alkaa leikki-iässä osoittaa enenevää kiinnostusta isää kohtaan, kun hän alkaa irtautua kiinteästä suhteestaan äitiin. (Salo & Tuunainen 1996, 162; Siltala 2003, 185; Sinkkonen 2008, 62.)

Isän, äidin ja lapsen suhteessa tärkeitä ajanjaksoja ovat oidipaali-ikä ja murrosikä. Oidipaalivaiheessa, joka on voimakkaimmillaan noin kolmesta viiteen ikävuoteen, lapsen tulisi voida kohdata vanhempansa naisen ja miehen mallina, jotta hän voisi lopulta samastua äitiin. Pieni tyttölapsi kuvittelee olevansa isän rakkauden kohde ja isältä tytär tarvitseekin pyyteetöntä ihailua. Tästä kehityskriisistä selvittyään lapsi edistyy kehityksessään huimasti ja hän suuntaa energiansa tulevaan, haluun kasvaa isoksi. (Salo & Tuunainen 1996, 126; Schalin 1991, 133.)

5 ISYYS

Isyys on noussut monilla aloilla keskustelun kohteeksi. Isyys nähdään yhtenä niistä tekijöistä, joilla mieheyttä voidaan määritellä. Isyys on monisäikeinen ja aina tilannesidonnainen ilmiö. Nykyään perheiden ollessa yhä monimuotoisempia isäksi voidaan käsittää monenlaisia erilaisia mieshenkilöitä. Isäksi voidaan tulkita lapsen biologinen isä tai mies, jolla on yhteiskunnan antamia velvollisuuksia lapsen elämässä. Isä voi olla mies, joka asuu lapsen kanssa ja jakaa arjen hänen kanssaan, tai joku, jota lapsi itse pitää isänään. Nykyisin pinnalla oleva osallistuvampi isyys on vain yksi isyyden monista puolista. On olemassa paljon isiä, jotka yhä aktiivisemmin osallistuvat lastensa elämään. On olemassa myös isiä, jotka eivät osallistu. Aktiivistenkin isien elämässä eri miehille osallistumisella on erilaisia merkityksiä. (Kolehmainen & Aalto 2004, 13, 15.)

Isyyttä ei enää voi kategorioida. Isässä on monta puolta. Isä voi olla hoivaavampi osapuoli tai perheessä se, joka asettaa lapsille rajat. Hyvää vanhemmuutta on monenlaista. Kaksi vanhempaa ovat keskenään erilaisia, mikä laajentaa lapsen maailmankuvaa valtavasti. Lapsen etuoikeutena on saada kokemuksia kahden läheisen ihmisen kanssa tehdessään heidän kanssaan erilaisia juttuja. (Sinkkonen 2008, 66.)

Jouko Huttusen (2001) mukaan isyyttä tulisi tarkastella biologisesta, juridisesta, sosiaalisesta ja psykologisesta näkökulmasta.

5.1 Biologinen isyys

Isyyttä on tarkasteltava vähintään kahdesta näkökulmasta, biologisesta ja psykologisesta. Biologisella isyydellä tarkoitetaan miehen ja lapsen välistä geneettistä suhdetta. Biologinen isä on siittänyt lapsen. Psykologinen isyys puolestaan tarkoittaa elinikäistä sitoutumista ja vastuuta lapsesta, mikä ei ole helppoa eikä aina palkitsevaa. Psykologista isyyttä aikamme lapset tarvitsevat enemmän kuin koskaan. Vaikka biologinen isä ei koskaan osallistuisi lapsen elämään, puolet lapsen geeniperimästä tulee isältä. Tällä on valtavasti merkitystä lapsen myöhempää elämää ajatellen riippumatta siitä, tietääkö lapsi mitään isästään. (Esko 1984, 29; Huttunen 2001, 58.)

5.2 Juridinen isyys

Juridinen eli laillinen isyys määrää, kenellä on lain silmissä oikeuksia ja velvollisuuksia lapseen nähden. Juridisesti isäksi voi tulla avioliiton sekä adoption kautta. Biologinen isä, jonka lapsi syntyy avioliitossa, saa useimmiten laillisen isän aseman. Juridiseksi isäksi voi tulla myös isyyden tunnustamisen kautta, jos lapsi syntyy avioliiton ulkopuolella. Juridiseen isyyteen kuuluu olennaisena osana lapsen huoltajuus, jonka saatuaan miehellä on täysivaltaiset lailliset oikeudet päättää lapsensa huollosta. Lapsen huollolla tarkoitetaan huoltajan määräysvaltaa ja vastuuta lapsen asuin- ja oleskelupaikasta, huolenpitoa lapsesta, lapsen elatusta, kasvatusta ja edustusta sekä lapsen koulutukseen ja uskontokuntaan liittyvistä valinnoista päättämistä. (Huttunen 2001, 60 – 61.)

Juridisen isän keskeisimpiä velvollisuuksia ja oikeuksia on vastuu lapsesta. Lapsen huollossa noudatettavat periaatteet ja huoltajan velvollisuudet määrittellään Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetussa laissa (361/1983 1§). Lain mukaan lapsen kehitys tulee turvata antamalla ymmärtävä ja turvallinen kasvuympäristö lapsen yksilöllisten tarpeiden ja toivomusten mukaisesti. Lapselle tulee turvata hyvä hoito ja kasvatus, myönteiset ja läheiset ihmissuhteet sekä lapsen ikään ja kehitystasoon nähden tarpeellinen valvonta ja huolenpito. Lasta ei saa kurittaa ruumiillisesti eikä kohdella muulla tavoin loukkaavasti. Lapsen itsenäistymistä sekä kasvamista vastuullisuuteen ja aikuisuuteen tulee edistää. (Huttunen 2001, 60 – 61.)

5.3 Sosiaalinen isyys

Sosiaalinen isyys tarkoittaa lapsen kanssa asumista, arjen jakamista hänen kanssaan sekä ajan, huolenpidon ja hoivan tarjoamista lapselle. Sosiaaliseen isyyteen liittyy julkinen esiintyminen lapsen kanssa sosiaalisissa tilanteissa. Mies saa sosiaalisen hyväksynnän lapsen isänä vaikka biologisesti ei näin olisikaan. Nykymaailmassa on tärkeää pitää mielessä isyyden mahdolliset eri muodot. Sosiaalisen isän käsite on osuva, koska nykyään monet miehet ovat selkeästi vain sosiaalisia isiä. Voidaan kysyä voiko sosiaalista isää kutsua isäksi vai pitäisikö puhua mielummin esimerkiksi mieskaverista, joka voi tarkoittaa ketä tahansa mieshenkilöä, joka säännöllisesti viettää aikaa lapsen kanssa.

(Huttunen 2001, 62 – 63.) Aina pitäisi kuitenkin muistaa lapsen oma kokemus omasta isästä. Lapselle isä on se, jota lapsi itse kutsuu isäksi.

5.4 Psykologinen isyys

Psykologinen isyys käsittää kiintymykseen perustuvan puolen lapsen ja vanhemman välillä. Psykologinen isyys on määriteltävä ensisijaisesti lapsen näkökulmasta: ketä lapsi itse pitää isänään, kehen hän on kiintynyt ja keneltä hän hakee turvaa. Psykologinen isä haluaa hoivata lasta, auttaa, suojella, tukea henkisesti ja olla lähellä. Tällöin isän ja lapsen välille on kehittynyt äidin ja lapsen välistä suhdetta vastaava kiintymyssuhde. Tärkeintä on, että isän ja lapsen yhdessäolo on molemmille aidosti tyydyttävää. (Huttunen 2001, 64.)

Psykologisessa isyydessä on muitakin elementtejä, kuten isän ja lapsen henkinen yhteys. Isä, joka on kiinnostunut lapsen ajatusmaailmasta ja joka kuuntelee ja arvostaa lastaan saavuttaa yleensä henkisen yhteyden lapseen. Usein ajatellaan, että silloin kun mies on sekä biologinen, laillinen ja sosiaalinen isä, hän on myös psykologinen isä. Näin ei välttämättä ole, sillä kiintymyssuhteen syntyminen ei ole itsestäänselvää. (Emt., 64.)

Isyydessä ja isässä on siis monta puolta, jotka kaikki on otettava huomioon. Lastensuojelutyössä on tärkeää, kuka on lapsen juridinen isä. Biologisella isällä on valtavasti merkitystä, hän on aina osa lasta, halusi tai ei. Sosiaalinen ja psykologinen isyys ovat lapsen elämässä ja arjessa eniten kaivattuja isyyden muotoja. Psyykkisesti läsnäoleva isä on vahvasti osallisena lapsen tai nuoren jokapäiväisessä elämässä.

6 ISÄSUHDE NUORUUSIÄSSÄ

Isän ja nuoren tytön suhteeseen tuo oman jännitteensä isän sisäiset mielikuvat hänen elämänsä tärkeistä naispuolisista henkilöistä, kuten omasta äidistä, siskosta ja vaimosta. Erityisesti vaikuttaa se, onko tytön äidin ja isän välinen suhde myönteinen vai kielteinen, hyväksyykö toinen vanhempi toisen tai onko suhde kenties vihan sävyinen. Suhteen laadulla on vaikutusta myös isän ja tyttären suhteeseen. (Siltala 2003, 186.)

Nuoruusiässä tyttö kaipaa ja tarvitsee isänsä arvostusta. Isän ihailun alla tytön identiteetin on mahdollista vahvistua. Isän rooli lapsen ja nuoren terveen itsetunnon kehittämisessä on merkittävä ja se vaatii isältä huomiota erityisesti vuorovaikutuksen sisältöön ja laatuun. Riittävän hyvän isäsuhteen turvin tyttö voi nuoruusiässä pikkuhiljaa sopeutua omaan naiselliseen roolinsa. Itsenäistymisen voimistuessa isältä tarvitaan nuoren yksilöllisyyden kunnioittamista sekä rakkautta. Nuorelle tytölle on tärkeää, että isä arvostaa tyttärensä ajatuksia ja ratkaisuja, vaikka olisi niistä eri mieltä. Jos isä hyväksyy tyttärensä, tämä voi toteuttaa itseään naisena. Tyttö oppii ymmärtämään oman naiseutensa arvon. (Juvakka & Viljamaa 2002, 71 – 72; Siltala 2003, 197, 201.)

Lapsen myönteinen itsearvostus kehittyy ilmapiirissä, jossa lapsi saa pääosin myönteistä palautetta toiminnastaan. Lapsi, jolla on hyvä itsetunto, pärjää todennäköisesti hyvin myöhemmin elämässä ja osaa tuoda esiin oman mielipiteensä. Lapsi tarkkailee ympäristöään jatkuvasti ja haluaa palautetta siitä, arvostetaanko ja välitetäänkö hänestä. Lapsen on myös itse voitava vaikuttaa omaan onnistumiseensa. Lapsen itsetunnon tukeminen vaatii henkistä ja rehellistä sitoutumista. (Juvakka & Viljamaa 2002, 71 – 72.)

Nuori tyttö pettyy isäänsä, jos isä käyttäytyy aggressiivisesti, välttelevästi tai tytärtä pilkkaavasti. Isä tuottaa pettymyksen tunteen olemalla liian hallitseva, epäilevä tai kontrolloiva. Isän ja tyttären suhteeseen muodostuu silloin tuhoisia jännitteitä. Isäänsä pettäneellä tytöllä on riski altistua ihmissuhteissaan ristiriidoille tai alistumiselle. Lapsi, joka on kokenut isän arvostavan häntä, oppii vaikeissakin tilanteissa selviytymään eikä ole riippuvainen muista. Jos isän ja tyttären suhteessa ei ole osoitettu lainkaan kielteisiä tunteita, tytär saattaa idealisoida isäsuhteensa. Tytär pitää isää unelmien miehenä ja etsii

samanlaista miestä myöhemmin kumppanikseen. Tyttö saattaa käyttää viehätysvoimaansa vain saadakseen ihailua muilta miehiltä, mutta ei osaa itse näyttää aitoja tunteitaan. (Juvakka & Viljamaa 2002, 72; Siltala 2003, 198, 200.)

6.1 Murrosikäisen isä

Murrosiän lähestyminen tuo uusia haasteita perheen elämään. Lasten ja vanhempien välit muuttuvat uudella tavalla ja koko perhe käy läpi murrosvaiheen, joka on altis kriisien syntymiselle. Murrosikäiselle nuorelle tämä vaihe on mahdollisuus yksilöitymiseen ja ylimmän kehittämiseen. Teini-ikäisen tytön kuten pojankin roolin seestymisessä isällä on merkittävä tehtävä. Murrosikäisen nuoren elämän tärkeimmät kysymykset liittyvät omista vanhemmista irrottautumiseen terveellä tavalla. Tämä on vanhemmillekin hyvin haastava tehtävä. Nuori tarvitsee lähelleen aikuisen, joka jaksaa rakastaa, mutta samalla myös rajoittaa. Kun nuoreen luotetaan ja hänen ainutlaatuista persoonallisuuttaan arvostetaan, luodaan vankka pohja aikuistumiselle. (Esko 1984, 65 – 66.)

Monille nykyajan isille on tärkeää, että he osaavat olla helliä ja hoivata lapsiaan. Murrosikäisen nuoren kanssa on osattava olla myös luja ja tiukka, jotta murrosikäinen nuori voi asettua isää vastustamaan. Isän tulisi hyväksyä myös moraalisesti tyttärensä kehitys ja hyväksyä se, että tyttären etääntyminen isästä on seurausta tyttären sukupuolivietin heräämisestä. Isälle tyttären kehityksen mukanaan tuoma etääntyminen isästä ei kuitenkaan välttämättä ole helppoa. (Esko 1984, 66; Schalin 1991, 150.)

Aikuistuessaan tyttärellä ja isällä on mahdollisuus löytää toisensa uudella tavalla. Tyttö solmii seurustelusuhteita poikiin, ja näitä suhteita saattavat uhata erilaiset pelot sekä epävarmuus omasta naiseudesta. Jos tyttö on saanut peilata muuttuvaa ruumiinkuvaansa isän hyväksyvässä katseessa, se on tytölle suuri voimavara. Jos isä on tyytyväinen omaan elämäänsä, ei tyttärestä luopuminen ehkä ole niin vaikeaa. Joskus tyttären irtautuminen kodista herättää mustasukkaisuuden tunteita ja isä saattaa arvostella tyttärensä miesystäviä. Isän ja tyttären välille saattaa kehittyä ristiriitoja ja jopa vihaa. Tyttärensä käyttäytymistä paheksuva isä voi ajaa nuoren tytön etsimään lohdutusta ja tukea puuttuvalle naiselliselle itsetunnolle varhaisista pinnallisista seksisuhteista. (Schalin 1991, 151 – 152; Siltala 2003, 202)

Monet nuoret tytöt voivat olla kiinni omassa isäsuhteessaan niin, että he pyrkivät muokkaamaan seurustelukumppaniaan haluamallaan tavalla. Tällaisissa suhteissa nuoret tytöt usein pyrkivät valitsemaan isän mallista poikkeavan kumppanin. Kumppanin etsiminen voi tapahtua myös pelkkien mielikuvien perusteella. Jos nuorelle ei ole kotona muodostunut totuudenmukaista kuvaa naisen ja miehen välisestä vuorovaikutuksesta, seurustelukumppanin valinta on usein epärealistista ja perustuu mahdottomiin odotuksiin, mistä luonnollisesti seuraa useimmiten karvaita pettymyksiä. (Esko 1984, 46 – 47.)

6.2 Isän poissaolo

Isän poissaolon merkitystä lapselle ei voida sivuuttaa, sillä poissaoleva isä vaikuttaa suuresti lapseen ja hänen kehitykseensä. On merkityksellistä, onko isä poissa lapsensa elämästä väliaikaisesti vai pysyvästi. Jos isä on konkreettisesti poissa, lapsi joutuu kuvittelemaan isän mielessään. Lapsen kuvitelmia värittävät toiveet, pelot ja jätetyksi tulemisen tunteet. Mielikuva poissaolevasta isästä voi olla esimerkiksi idealisoitu ”Jos isä olisi paikalla, kaikki olisi paremmin”. On ratkaisevaa, missä lapsen kehitysvaiheessa isän katoaminen elämästä tapahtuu. On myös eri asia, onko isä kuollut vai kadonnut avioeron myötä. Lapsi voi kuvitella, että isän häviäminen elämästä on hänen omaa syytään. Muut aikuiset voivat ratkaisevasti vaikuttaa siihen, minkälainen isäkuva lapselle muodostuu. Isä on mielikuvissakin lapselle yhä miehen mallina. Ääritapauksissa äiti voi kotona purkaa omaa vihaansa ja pettymystään isää kohtaan lapsiinsa. (Esko 1984, 30; Sinkkonen 1998, 234; Siltala 2003, 205.)

6.3 Tarpeeksi hyvä isä

Täydellisiä isiä ei ole olemassa. Nuori tyttö tarvitsee isältään emotionaalista arkista läsnäoloa ja lapsuusvuosinaan ruumiillista vuorovaikutusta isän kanssa. Hyvä isä tuo kotiin oman miehisen maailmansa, joka on mallina lapsille. Hyvä isä pyrkii tukemaan tyttärensä kehittyvää identiteettiä ja näkemään hänet hyvänä sellaisena kuin hän on. Vuorovaikutuksessa tyttäreeseen tulee väistämättä esille suhde tämän äitiin. Miehen olisi tärkeää pystyä käsittelemään suhdettaan äitiin varsinkin, jos suhteessa on ristiriitoja. (Siltala 2003, 206 – 207.)

Hyvä vanhemmuus koostuu arkisista asioista. Nykyajan nuoret näyttävät tunteensa eri tavalla kuin joskus ennen ja vanhemmilla riittää haasteita kasvatuksessa. Nuoret hyväksyvä ilmapiiri kertoo vanhempien luottavaisuudesta lastensa selviytymiseen. Nuoret ylittävät rajoja ja vanhemman tehtävänä on opetella hyväksyntää silloinkin, vaikka lapsi koettelee rajojaan. On muistettava, että oma isä on lapselle jonkinlainen malli kaikista maailman miehistä. Jos lapsella ei jostain syystä ole hyvä olla oman perheensä luona, vaatii vanhemmilta rohkeutta sijoittaa lapsensa turvallisempaan paikkaan. (Cacciatore 2007, 382 – 384; Juvakka & Viljamaa 2002, 67; Siltala 2003, 207.)

7 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Kun opinnäytetyön tekeminen alkoi, meitä tekijöitä oli kaksi. Kuvaan siksi empiirisen aineiston keruuta monikossa. Aloitin tutkimuksen tekemistä sosionomiopiskelija Isa Rantasen kanssa. Aineiston keräämisen jälkeen päätimme luopua yhteisen opinnäytetyön tekemisestä ja Isa alkoi tehdä tutkimusta uudesta aiheesta ja valmistui keväällä 2008.

Opinnäytetyön aihe syntyi halustamme tuoda esiin nuorten huostaan otettujen tyttöjen omia ajatuksia ja kokemuksia isän merkityksestä tyttöjen elämässä ja erilaisten isäsuhteiden vaikutuksista tyttöjen kasvuun ja kehitykseen. Huostaan otetuilla lapsilla suhde vanhempain on usein vaikea. Jokaisella lapsella on kuitenkin vain yksi isä, jonka merkitystä ei tule unohtaa. Tutkimuksessa halusimme selvittää 1) Millaisena tytöt ovat kokeneet oman isäsuhteensa? 2) Miten he kokevat isän vaikuttaneen heidän kehitykseensä? Lisäksi halusimme sosiaalialan ammattilaisina ja lastensuojelun työntekijöinä saada uusia näkökulmia työhön nuorten parissa sekä kiinnittää huomiota asiakkaiden moninaisiin vuorovaikutussuhteisiin ja niiden tukemiseen.

Tutkimuksen kohderyhmänä on 15 – 17-vuotiaat lastensuojelulaitoksessa asuvat huostaanotetut tytöt. Lastensuojelun päätavoite on vastata lapsen tarpeisiin ja tukea hänen kasvuaan ja kehitystään. Vanhemmilla on ensisijainen kasvatusvastuu omasta lapsestaan. Huostaan otettujen ja käytöshäiriöisten lasten elämässä ovat puutteellinen huolenpito ja köyhässä virikeympäristössä eläminen olleet tyypillisiä. Lasten kasvuympäristö on saattanut olla kehitystä vaurioittava koko heidän elämänsä ajan. Tyypillisimpiä ovat esimerkiksi kokemukset alkoholismista, väkivallasta, laiminlyönnistä ja vanhempien mielenterveysongelmista. Suomessa vanhempien päihdeongelmat ovat tärkein yksittäinen peruste lasten huostaanotolle ja merkittävä tekijä lastensuojelun toimenpiteille. Lapsen kannalta eläminen turvattomassa kasvuympäristössä on vaurioittavaa ja lastensuojeluviranomaisilla on oikeus puuttua tilanteeseen, jos lapsen kasvuolot vaarantavat lapsen tai nuoren terveyttä tai kehitystä tai jos lapsi omalla toiminnallaan vaarantaa niitä. Tällöin taustalla on esimerkiksi runsasta päihteiden käyttöä tai rikollinen elämäntapa. Myös lapsen itsetuhoinen käyttäytyminen, mielenterveyden ongelmat ja prostituutio

voivat olla perusteena huostaanotolle. (Taskinen 2007, 8 – 10, 14 – 15, 52; Tuovila 2001, 22.)

Tutkimuksen onnistuminen edellyttää harkitun kohderyhmän ja oikeantutkimusmenetelmän valintaa. Tutkimusmenetelmän valintaan vaikuttavat tutkimusongelma ja tutkimuksen tavoite. (Heikkilä 2001, 14.) Kvalitatiivisessa eli laadullisessa tutkimuksessa lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen. Tutkittavaa kohdetta pyritään kuvaamaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. (Hirsjärvi, Remes, Sajavaara 1997, 152.)

Tutkimustehtävän pohjalta kvalitatiivinen tutkimusmenetelmä oli perusteltu. Halusimme opinnäytetyössämme saada haastateltavien oman kokemuksen ja äänen kuuluviin. Tutkimuksessa otetaan huomioon haastateltavien todellinen elämä ja heidän sille antamansa merkitykset heidän itsensä kokemina.

7.1 Aineiston keruu

Kävimme tammikuussa 2007 helsinkiläisellä nuorisokodilla pidetyssä Nuorten palaverissa kertomassa opinnäytetyöstämme ja toivoimme, että mahdollisimman moni nuorisokodin työistä tulisi mukaan meidän Isä-ryhmäämme, jossa oli tarkoitus haastatella tyttöjä heidän kokemuksistaan omasta isästä. Kerroimme tytöille Isä-ryhmästä ja opinnäytetyöstämme kuukautta ennen ryhmätapaamisten aloitusta, jotta heillä oli aikaa sopeutua ajatukseen ja pohtia, haluavatko he olla mukana ryhmässä. Osallistuminen oli täysin vapaaehtoista ja vaikka olisi tullut mukaan Isä-ryhmään, oli osallistuminen ryhmään mahdollista keskeyttää milloin tahansa.

Nuoruuteen kuuluu usein etääntyminen aikuisten maailmasta. Nuoret eivät välttämättä halua, että aikuiset utelevat heidän asioitaan. Jotta nuorille haastateltaville syntyisi tunne, että heidän mielipiteitään arvostetaan ja että heistä todella ollaan kiinnostuneita, nuoret pitää motivoida vastaamaan. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 132.)

Nuorten palaverissa ennen ensimmäistä ryhmätapaamista annoimme tytöille tehtäväksi kirjoittaa kirjeen isälleen. Toivoimme, että jokainen kirjoittaisi kirjeeseen sellaisia asioita, joita haluaisi juuri sillä hetkellä sanoa omalle isälle. Tarkempia ohjeita emme anta-

neet. Samalla tytöt saivat pohtia, haluavatko he osallistua haastatteluihin. Sovimme tyttöjen kanssa päivämäärän, mihin mennessä kirjeet tuli palauttaa. Saimme palautuspäivämäärään mennessä yhteensä viisi kirjettä. Luimme kirjeet huolellisesti ja jaottelimme niistä nousseet teemat paperille. Näin saimme koottua yhteen ne teemat, joita käsitelimme ryhmätapaamisissa. Meillä oli haastattelujen toteuttamiseen nuorisokodin johtajan lupa.

Lähdimme haastatteluissa liikkeelle seuraavista tyttöjen kirjeistä nousseista teemoista:

- muistot isästä
- läheisyys/yhteydenpito
- välittäminen/rakkaus
- vanhempien päihteidenkäyttö
- kuolema
- huostaanotto

Tutkimusaineiston keruu tapahtui helmi-toukokuun aikana 2007 nuorisokodilla pidetyissä ryhmätapaamisissa, joiden yhteydessä tehtiin ryhmähaastattelut. Koimme, että ryhmähaastattelu oli meille paras vaihtoehto siksi, että keskustelua syntyisi enemmän kuin yksilöhaastatteluissa. Tytöt tunsivat toisensa ja ajattelimme, että he uskaltautuisivat kertomaan omia ajatuksiaan kuullessaan muiden kokemuksista. Muu ryhmä toimi ns. vertaistukena ja toisten ajatukset herättivät lisää ajatuksia. Lisäksi ryhmähaastattelut oli ajallisesti helpompi toteuttaa kuin yksilöhaastattelut.

Ryhmähaastattelut ovat usein käytetty menettely, kun halutaan haastatella useampia henkilöitä yhtäaikaan. Ryhmähaastattelua voidaan pitää keskusteluna, jonka tavoite on kuitenkin vapaamuotoinen. Ryhmähaastattelussa osanottajat keskustelevat suhteellisen vapaasti, tekevät huomioita sekä tuottavat monipuolista tietoa tutkittavasta ilmiöstä. Kysymyksiä on mahdollista esittää sekä koko ryhmälle että ryhmän yksittäisille jäsenille. Ryhmähaastattelussa haastattelijan tulee huolehtia siitä, että keskustelu pysyy valituissa teemoissa ja että jokaisella osanottajalla on mahdollisuus osallistua keskusteluun. Ryhmähaastattelun etuna voidaan pitää ennen kaikkea sitä, että tietoa saadaan samanaikaisesti usealta vastaajalta. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 61, 63).

Ryhmähaastattelun haittoina pidetään esimerkiksi sitä, että kaikki, joita on tarkoitus haastatella, eivät tulekaan paikalle. Ryhmädynamiikka ja valtasuhteet vaikuttavat siihen, ketkä ryhmässä puhuvat ja mitä sanotaan. Ongelmana voi olla esimerkiksi jonkun jäsenen dominoiminen ryhmässä. Jos ryhmässä on mukana kaksi haastattelijaa, tilanteen ohjailu on helpompaa. (Emt., 63).

Ryhmätapaamisissa käsitelimme tyttöjen kirjeistä nousseita teemoja. Halusimme antaa haastateltaville mahdollisuuden kertoa omista kokemuksistaan mahdollisimman vapaasti ja joustavasti. Keskustelimme ryhmässä emotionaalisesti arkaluonteisista aiheista ja vuorovaikutteinen ja avoin haastattelutilanne antoi meille tilaisuuden kysyä ja selittää epäselviä asioita ja syventää saatuja tietoja. Haastatteluja tehtäessä aiheet, joista keskustelimme, etenivät pitkälti tyttöjen oman aktiivisuuden ja aloitteiden mukaan ja näin ollen aiheet muuttuivat keskustelun edetessä.

Avoimessa haastattelussa merkittävintä on se, että yksityiskohtaisten kysymysten sijaan haastattelu etenee tiettyjen keskeisten teemojen varassa. Näin saadaan tutkittavien oma ääni kuuluviin. Avoin haastattelu ottaa huomioon sen, että keskeisiä ovat ihmisten omat tulkinnat asioista ja heidän asioille antamat merkitykset sekä sen, että merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa. Tallensimme haastattelut nauhoittamalla ne. Nauhoittamalla haastattelut saadaan keskustelusta tallennettua olennaiset asiat nopeasti ja ilman keskeytyksiä. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 48, 92).

Isä-ryhmämme kokoontui yhteensä 6 kertaa. Haastattelut tehtiin aina samassa rauhallisessa tilassa, jossa ei ollut ulkoisia häiriötekijöitä. Yhden ryhmätapaamisen kesto vaihteli 45 minuutista tuntiin. Istuimme pitkän pöydän ääressä siten, että toinen meistä haastattelijoista istui toisella puolen pöytää ja toinen toisella puolella. Näin saimme pidettyä ryhmän kasassa ja ohjailtua tilanteita sujuvasti sekä rajaamaan keskustelua niin, että pysyimme sovitussa keskusteluun käytettävässä ajassa. Onnistuimme myös pitämään huolen siitä, että kaikki osallistujat saivat äänensä kuuluviin.

Käytimme ryhmissä apuna erilaisia kortteja ja lehdistä leikkaamiamme kuvia. Ajattelimme, että tyttöjen saattaa olla vaikea puhua joistakin asioista ja he voisivat käyttää kuvia apuna kuvatessaan kokemuksiaan. Kuvat herättivätkin uusia ajatuksia, joista kes-

kustelimme. Tytöt valitsivat ensimmäisillä ryhmäkerroilla kuvia innokkaasti ja kokivat ne hyvänä apuna. Tyttöjen kanssa oli etukäteen sovittu, että haastattelut nauhoitetaan ja kaikki olivat suostuvaisia tähän. Nauhuri oli aina asetettu keskelle pöytää ja sen toimivuus testattiin aina ennen jokaista tapaamista.

Toinen meistä tekijöistä ei ollut haastateltaville nuorille entuudestaan tuttu, mikä asetti oman haasteensa nuorten motivoimiseksi mukaan. Meidän ryhmäämme osallistuminen oli vapaaehtoista ja joka kerralle ei tullut sama määrä tyttöjä. Ensimmäisessä ja toisessa ryhmätapaamisessa oli paikalla neljä tyttöä, mikä oli mielestämme hyvä lähtökohta tapaamisille. Kolmanteen ryhmään osallistui 2 tyttöä. Neljännessä ryhmässä paikalla oli vain yksi henkilö. Kahteen viimeiseen ryhmään osallistui molemmilla kerroilla 3 tyttöä. Jokaiseen ryhmätapaamiseen toimimme mukanaamme jotakin syömistä ja juomista tytöille. Ryhmään osallistuneille tytöille nuorisokoti antoi palkkioksi elokuvaliput. Viimeisen ryhmätapaamisen jälkeen tytöillä oli mahdollisuus lähteä kanssamme ulos syömään. Vain yksi tyttö halusi lähteä.

Haastattelujen tekeminen oli molemmille meille uutta. Haastatteluprosessi oli mielenkiintoinen, mutta myös erittäin haastava vaihe. Pyrimme välttämään virheitä tutustumalla etukäteen aihetta käsittelevään kirjallisuuteen. Etukäteen oli vaikea arvioida, kuinka paljon empiiristä aineistoa meille kertyisi toisin sanoen kuinka saisimme haastateltavat vastaamaan. Valitsimme avoimen haastattelun juuri siksi, että pystyisimme tarkentamaan vastauksia tarvittaessa. Yleisesti ryhmän avoin ilmapiiri kannusti tyttöjä keskusteluun ja joillakin kerroilla tuntui, että keskustelua olisi voinut jatkaa yli sovittun ajan. Ryhmiin käytetty aika oli kuitenkin ennalta sovittu ja pysyimme tässä suunnitelmassa. Toisaalta joinain kertoina tytöt vastasivat vain lyhyesti esitettyihin kysymyksiin ja vastaukset jäivät pinnallisiksi. Jälkikäteen ajateltuna olisimme voineet tehdä suunnittelun huolellisemminkin, jotta olisimme saaneet vielä enemmän informaatiota. Lisäksi joidenkin ryhmäkertojen vähäinen osallistujamäärä vaikutti siihen, ettemme aina saaneet syvällisiä vastauksia.

7.2 Aineiston analyysi

Teemahaastattelun avulla aineistoa kerääntyy usein runsaasti. Kaikkea aineistoa ei ole tarpeen analysoida eikä tutkija pystykään hyödyntämään kaikkea keräämäänsä materiaalia. Sisällönanalyysi on perusanalyysimenetelmä, jota voidaan pitää niin yksittäisenä metodina kuin väljänä teoreettisena kehyksenä, joka voidaan liittää erilaisiin analyysikokonaisuuksiin. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 135; Tuomi & Sarajärvi 2009, 91.)

Kun aineisto oli tallennettu, puhtaaksi kirjoitimme aineiston sanasanasesti eli litteroimme aineiston. Litterointi oli aikaa vievää, mutta nauhojen äänen laadussa ei ollut ongelmia ja puhtaaksikirjoitus sujui ongelmitta. Litteroitua materiaalia kertyi yhteensä 16 sivua. Aloin työstää aineistoa uudelleen keväällä 2010. Luin aineiston läpi huolellisesti ja etsin siitä tutkimustehtävän kannalta olennaisia tietoja. Etsin aluksi pelkistettyjä ilmaisuja aineistosta. Käytin apuna erivärisiä tusseja, joiden avulla pystyin etsimään aineistosta samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia kuvaavia käsitteitä. Tiivistin aineiston muodostamalla jokaiselle ryhmälle ilmauksia kuvaavan alaluokan haastatteluista nousseiden keskeisten teemojen pohjalta. (LIITE).

Aineistoa on mahdollista lähestyä teoriaohjaavan aineistonanalyysin avulla. Aineisto kytkeytyy tällöin osin teoriaan, mutta ei pohjaudu siihen suoraan. Teoriaohjaavassa analyysissä analyysi etenee aineiston ehdoilla, mutta siinä aikaisemman tiedon vaikutus on avuksi analyysivaiheessa. Aikaisemman tiedon tarkoitus ei ole testata teoriaa, vaikka sen vaikutus on tunnistettavissa analyysistä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 96 – 97.)

Tutkimuksen analyysimenetelmänä on käytetty kvalitatiivista sisällönanalyysia. Analyysi etenee kerätystä aineistosta nousseista teemoista, joita peilataan teoriaosuuteen. Tutkimuksessa vuorottelevat aineistolähtöisyys ja valmiit teorialmallit.

8 TUTKIMUSTULOKSET

Kuvaan tutkimustuloksia teemoittain. Suoria lainauksia tyttöjen haastatteluista olen ottanut mukaan siksi, että tyttöjen omat ajatukset tulevat esiin. Kaikki lainaukset ovat täysin anonyymeja, koska haluan tutkimuseettisistä syistä varmistaa, että haastateltavien tunnistamattomuus ja yksityisyys pysyvät ehdottoman suojattuina.

8.1 Muistoja isästä

Ensimmäisessä tapaamisessa tyttöjen kanssa pyysimme heitä ensin kertomaan hyviä muistoja isästä. Tytöt luettelivat joitakin yksittäisiä muistoja, jotka liittyivät lapsuuden isään.

”Isällä oli kalju pää jota se aina ajeli ja joskus mä sain ajaa sen pään kaljuks sellasella koneella.”

”Silloin kun mä synnyin mun isä lauloi mulle sellast laulua, sen bändin nimi oli Kollages ja biisin nimi oli Kirjoituksia kellarista ja siitä biisitä tuli mun biisi ja se sopii mun elämään hyvin.”

Yhdellä haastatelluista isä oli ollut Jehovan todistaja ja lapsuusmuistot olivat kontrolloivan uskonnon värittämiä.

”Isään ja uskontoon liittyy kaikkea huonoa. Se oli Jehovan todistaja. Sillä oli vielä jotain mielenterveysongelmia ja otti turhan vakavasti ja kirjaimellisesti kaiken. Uskonnon takia mulla oli aika kurja lapsuus ja isä huusi mulle paljon että mikä on sen uskonnon mukaan väärin.”

Haastateltu koki isän ja perheen uskonnon vaikuttaneen hänen koko lapsuuteensa niin, että uskonto oli kotona ohjannut kaikkea tekemistä ja isän suhtautumista asioihin. Kaikki oli hyvin kontrolloitua ja omien mielipiteiden esiin tuominen ei ollut mahdollista.

8.2 Traumaattiset kokemukset

Seuraavaksi haastateltavia pyydettiin kertomaan huonoja muistoja isästä. Kaikki haastatellut tytöt kertoivat negatiivisia muistoja lapsuuden isästä ja heti alkuun he kaikki alkoivat kuvata hyvin traumaattisia tapahtumia. Heti alussa tuli esiin, että jokaisessa kodissa oli esiintynyt päihteiden ongelmakäyttöä. Esiin nousivat lisäksi vahvasti isän aggressiivinen käyttäytyminen, vanhempien väliset ristiriidat, henkinen ja fyysinen väkivalta kotona sekä mielenterveysongelmat. Näistä muodostui alaluokaksi traumaattiset kokemukset.

Traumalle on tyypillistä vaaraan joutuminen ja pelko vahingoittumisesta. Trauma voi olla odottamaton ja yllättävä, kuten onnettomuus, mutta traumaattiset kokemukset saattavat olla toistuvia ja kuulua lapsen elämään esimerkiksi lapsen fyysisen tai psyykkisen kaltoinkohtelun tai perheväkivallan muodossa. (Punamäki 2001, 184.)

Yksi tyttö oli lapsuudenkodissaan joutunut tilanteisiin, jossa hän joutui toistuvasti todistamaan vanhempien välistä väkivaltaa. Väkivalta kotona oli sekä henkistä että fyysistä ja sen uhka oli koko ajan olemassa. Lapset olivat usein riidoissa sovittelevana osapuoleina. Jos lapsi joutuu kokemaan ja näkemään vanhempien välistä väkivaltaa, hänen minäkäsityksensä vaurioituu ja mieli murtuu (Kujasalo & Nykänen 2005, 63).

Päihdeperheissä riski lapsen psyykkiseen, fyysiseen ja seksuaaliseen kaltoinkohteluun kasvaa. Päihtynyt vanhempi saattaa menettää kontrollinsa, mikä saattaa purkautua vanhempien välisenä väkivaltana. (Kujasalo & Nykänen 2005, 63.)

”Ni mä monta kertaa muistan ku mä oon niinku heränny vaan siihen ku on vaan niinku valot pääl sit mä oon vaan niinku et voi vittu nyt ne taas riitelee et ei helvetti mitäköhän tästki taas tulee ja sit mä oon vaan menny sinne väliin ja sit koittanu niinku saada sitä tilannet rauhottuu mut aina välil se on sit menny siihen et isi on niinku ruvennu lyömään äitii tai sit kuristaa tai jotain vastaavaa ja sit se on jotenki tosi inhottavaa ku ne molemmat lyö toisii ni ei oikeen tiä et kumman puolel pitäis silleen olla.”

Tässä tuli esiin usein lapsen kannalta hyvin ahdistavana koettu välikätenä oleminen vanhempien riitatilanteissa. Vaikka väkivalta ei kohdistuisikaan suoraan lapseen, väki-

valta vahingoittaa ennen kaikkea psyykkisesti. Lapselle syntyy turvattomuuden kokemuksia ja lapsen mieleen jäävät jäljet ovat pysyviä.

”Muistan aina ku isä ja äiti riiteli, meillä oli paljon sellasii keltasii pokka-reita hyllyssä. Faija oli kai lyöny mutsii ja kaikki ne kirjat oli lattialla ja siin oli paljon lasinsiruja ja mä istuin niiten lasinsirujen päällä ja itkin ja isä istui siinä kans. Muistan niin elävästi.”

Kaksi haastateltavista kertoi, että oli tavallista, että isä kiristi ja uhkaili.

”Pikkuveli oli ihan vauva, sillä oli yökastelua ja kerran se kusi meidän portaista unissaan alas. Isä alkoi huutaa että se potkii tosta kakarasta ilmat pihalle jos se tekee ton vielä uudestaan.”

”...Mä muistan sen et mun isä ei ikinä lahjonu mua ja sit mä olin katkera siitä. Ku mä olin kuullu sen sanonnan et uhkailu kiristys ja lahjonta on parhaat lasten kasvatustavat ja sit mun isä vaan uhkaili ja kiristi mut ei lahjonu. Kun olin pienempi, isä uhkaili mua että jos en anna sille rahaa, se hyppää parvekkeelta alas ja mun oli pakko aina antaa.”

Muistoissa isästä nousivat toistuvasti esiin pettymyksen tunteet isää kohtaan. Nuoret kuvasivat tilanteita, joissa heille oli luvattu jotain, mitä ei koskaan tapahtunut.

”Lupas viedä koulutarvikeostoksille. Oon sitä odottanut 9 vuotta.”

8.3 Ristiriitaiset tunteet

Mia Hemming (2009) on tarkastellut Nina Halmeen väitöstutkimusta, jonka mukaan isät viettävät keskimäärin huomattavasti vähemmän aikaa lastensa kanssa kuin äidit. Äidit huolehtivat yleensä lapsen fyysisestä hoidosta enemmän ja isille tyypillisiä yhdessäolon muotoja lapsen kanssa ovat esimerkiksi konkreettiset leikit. Tutkimusten perusteella tiedetään, että isien isyyteen liittyvät ongelmat ovat lapsille merkittävä riskitekijä pahoinvoinnille ja mielenterveysongelmille. Erityisesti jos vanhemmat ovat eronneet ja vanhemmuudessa on ongelmia, on vaarana lapsen mielenterveyden järkkäminen. Lapsen hyvä suhde isään ennustaa vähemmän häiriökäyttäytymistä ja parempaa itsetuntoa aikuisena. (Hemming 2009, 566 – 568.)

Haastatteluissa kysyimme, millä tavalla isä on läsnä tyttöjen elämässä ja millä tavoin tytöt kokevat, että isä heistä välittää. Tavat, joilla tytöt olivat omaan isään yhteydessä, vaihtelivat suuresti. Vain yksi vastaaja koki pitävänsä tiiviisti yhteyttä isäänsä. Osa koki pitävänsä omalta kannaltaan liian harvoin yhteyttä. Yksi kertoi olevansa isään yhteydessä vain, kun haluaa rahaa ja koki tämän nolona. Kahden mielestä välit isään olivat etäiset ja kommunikointi isän kanssa oli vaivautunutta ja he ajattelivat, että sen takia yhteydenpito isään oli vähäistä. Yhden vastaajan isä oli kuollut ja hän oli pahoillaan, ettei voi pitää isään yhteyttä eikä ole koskaan mahdollisuutta tutustua. Vastauksissa korostuivat hyvin ristiriitaiset tunteet isää kohtaan.

”Niä ku en mä tiedä siis ku en mä tiedä välitänks mä siit nyt niin paljoo joskus mä viel sanoin et jos faija kuolis mä en itkis yhtään mut en mä tiedä itkisinks mä nytte kyl mä varmaan vähän kai sit tulis joku orpo olo en mä tiedä kuka sit antaa mulle rahaa?”

Ristiriitaisia tunteita herätti myös se, että jotkut tytöt kokivat, että isä pitää yhteyttä vain ”silloin kun on sopivaa”, esimerkiksi syntymäpäivinä. Kolme tytöistä kertoi, ettei osaa sanoa tai ei ole huomannut, millä tavalla isä heistä välittäisi, koska isä ei osoita välittämistä millään tavalla. Yksi haastateltavista koki loukkaavana sen, ettei isä ollut tytön asuessa kotona laittanut tyttärelleen rajoja eikä vahtinut häntä ja koki puuttuvien rajojen tarkoittaneen sitä, ettei isä välitä. Keskustelussa siis nousivat jälleen esiin pettymyksen kokemukset. Tytöt olivat pettyneitä isän läsnäoloon ja yhteydenpidon vähyyteen.

Yksi vastaajista oli sitä mieltä, että oma isä ei tunnu isältä, koska he eivät ole olleet paljon yhteyksissä. Seuraavassa lainauksessa vahvistui teoriaosuuden tieto siitä, että isän puuttuessa lapsen elämästä on korvaavilla mieshahmoilla paljon merkitystä lapselle ja lapsi voi pitää isänään elämässään vaikuttavaa miestä.

”Mutsin nykyinen poikaystävä on mulle enemmän faija ku oma faija. Isä ei edes tunnu isältä. Siis faija on faija mut isäpuoli on mulle enemmän sellainen isähahmo ku oma faija.”

8.4 Tyttöjen ajatuksia isän vaikutuksista itsetuntoon

Tytär tarvitsisi isän aitoa ihailua ja rajojen asettamista koko lapsuutensa ja nuoruutensa ajan, jotta hänen kehityksensä voisi edetä suotuisasti. Lapsi ja nuori tarvitsisi lähelleen aikuisen, joka suojelee häntä ja joka luottaa häneen sekä arvostaa hänen ainutlaatuista persoonallisuuttaan. Isän tulisi hyväksyä myös moraalisesti kasvavan tyttärensä kehitys ja pystyä edelleen antamaan hänelle rakkautta.

Käsittelimme ryhmässä sitä, miten tytöt kokivat isän suhtautuneen heihin ja mitä merkitystä he kokivat isän asenteilla olleen heidän kehitykselleen. Haastateltavien kuvaamat kokemukset isän vaikutuksesta heidän kehitykseensä olivat aluksi pettymyksen värittämiä. Tyttöjen kokemusten ja kuvauksien pohjalta muodostui alaluokka tyttöjen ajatuksia isän vaikutuksista itsetuntoon.

”No varmaan silleen et kestää silleen niinku pettymyksii sillee paremmin ku pienen mä aina muistan ku sillee jos isi oli vaik et voi mennään vaik pulkkamäkeen et jes jes huomen mennään ja sit mä olin et joo mennään ja sit aamul isi oliko taas silleen niinku ihan kännis ja sit mä aloin vaan itkee ja sit mut sit ku kasvo ja tuli niit pettymyksii ni ei silleen tavallaan välitä niistä niin paljoo ku ennen.”

”Mäki oon joutunu kyl tosi mont kertaa pettymään faijaan mä oon odottanu yhdeksän vuotta et mä pääsen koulutarvikeostoksille Tiimariin Outokummun Tiimariin mutta en ole vielääkään päässyt eikä se Tiimari enää ole siinä paikalla mihin sen ois pitäny mut viedä.”

Kahden haastateltavien kertomuksessa tuli esiin isän pilkallinen suhtautuminen tyttäreen.

”Mä voin ainaki sanoo heti et mun isä vaikutti mun itsetuntoon tosi paljon silleen et se aina niinku lyttäs mua tavallaan et jos mä itkin sille ni sit kaikki mitä se teki oli vaan silleen matki mua, oo nyt hiljaa ja niinku sen takii mä en niinku uskalla itkee kenellekään ja näyttää naamaani ku mä itken.”

”Mul oli silleen mun faijan kaa et se aina sano mulle et mun perse on kasvanu et mä näytän ihan possulta. No ku se on aina silleen ku mä meen sinne et vittu sun perse on kasvanu taas. Ei faijaa oikein voi ottaa tosissaan.”

Kuten teoriaosuudessa mainittiin, dominoiva, aggressiivinen, välttelevä, kontrolloiva, pilkallinen tai epäilevä isä tuottaa pettymyksen tunteen nuorelle tytölle. Rakkauden tunteet ovat vaarassa jäädä sivuun, jos tuhoisat tunteet saavat vallan. Tyttöillä oli myös muistoja siitä, että isä oli ollut kannustava ja tukenut tytärtään esimerkiksi kuljettamalla harrastuksiin.

”On mun isä vaikuttanu itsetuntoon hyvinki et on se kehuu kaikkii esim mun töitä jotain kirjotuksii ja piirustuksii ja sanonu niinku et oot isäs tyttö..perusisä.”

Pohdimme sitä, ovatko tytöt kokeneet olleensa isän mielestä hyväksytyjä juuri sellaisina kuin he ovat ja millä tavalla isän hyväksyntä vaikuttaa tyttöihin.

”Ei. Siit kertoo jo se isin uskonto, joka pyrki muokkaamaan ihan hirveesti ihmistä. Isi ajatellut mua sen uskonnon kautta. Uskonto oli niin iso osa meidän perhettä. Oon aina tajunnut etten halua kuulua siihen uskontoon. En oo uskaltanu sanoa, koska ne ajatteli sillee että muut on saatanasta ja kaikki muu on väärin ja mä pelkäsin enkä tiennyt että sellanen vaihtoehto on, kuin erota siitä uskonnosta. 15-vuotiaana päätin vasta erota siitä seurakunnasta. Isä suhtautui kannustavasti koska oli itse juuri eronnut myös. Meidän välit on nyt parantunu ihan hirveesti. Nyt se hyväksyykin mut paremmin kuin aikaisemmin.”

”Totta kai se vaikuttaa ja on helpompi olla ja kertoa niin kuin asiat on. Silloin kun se oli vielä Jehovan todistaja ja meillä oli sellanen koululehti ja siihen kirjoitin jonkun artikkelin niin isä kysyi että ootko sä joku Setan agentti tai jotain. Nyt se vois jopa hyväksyä jos sanoisin että oon lesbo, ja se vaan olis et ai jaa, et sehän on kivaa, et erilaiset ihmiset on kivoja.”

”Kyl mäki uskon, et isä hyväksyis mut, olisinpa mä minkälainen tahansa (isä kuollut). Meillä kävi niin paljon erilaista porukkaa ja kaikki ollu tosi erilaisia. Olisin hyväksytty isäni silmissä, olisinpa mitä tahansa.”

Yksi tyttö pohti isän kuoleman vaikutusta hänen kehitykseensä ja ajatteli, että ei ollut ollut vielä valmis käsittelemään isän kuolemaa ja siihen liittyviä tunteita. Kuten hän itsekin sanoi, isä varmasti vaikuttaa häneen alitajuisesti.

”Mä huomasin ainaki siin vaiheessa ku en mä niinku mitenkään purkanu koko tilannetta ku se kuoli mut silti niinku jotenki mä oli kauheen aggressiivinen riehui... ja niinku äiti aina sano et varmaan just sen takii ku mä en oo koskaan purkanu sitä asiaa ni et oon luultavasti sen takii lastikses tällä hetkellä et must tuntuu et se sit ehkä voikin pitää paikkansa et alko skitsoilee sit jotenki alitajuisesti sen takia. Ku mun mielest se ei vaikuta

muhun mitenkään ku en mä tuntenu koko tyyppiä et se oli vaan niinku ihmisen tai ku joku jonkun kaverin kaverin kaveri.”

Haastateltavilta kysyttiin, miten he kokevat isän vaikuttaneen heidän omiin miessuhteisiinsa ja partnerinvalintaan. Vastauksissa nousi esiin, että osa tytöistä oli valinnut seurustelukumppanikseen isän vastakohdan.

”Must tuntuu et mä oon valinnu ihan vastakohdan. No mul varmaan voi olla silleen et mä en voi sietää mitään hellyyttä ja tollasta mun mielestä se on kauheen ärsyttävää se voi johtuu siitä ku mä olin pienenä niinku isän tyttö ja sit ku ei ollukaan enää isää ni emmä saanu sit mistään hellyyttä ni ehkä joku tollanen voinu tulla sit sellanen reaktio et mun mielest se on vaan niin hirveen ällöttävää et joku kyhnöttää sus..tulee ahdistusolo.”

”No mul on taas ihan vastakohtanen miesmaku ..mun faija on just sellanen et jos sitä haluaa ni se taputtaa vaan selkään silleen yhel kädellä ...sellanen perinteinen mieshalaus..mä tykkään just sellasist jolt saa hellyyttä ja tällasta...”

Tytöt olivat yhtä mieltä siitä, etteivät he ottaisi seurustelukumppanikseen narkomaania. Yksi tytöistä kuitenkin pohti, että toisaalta olisi helppo ratkaisu valita sellainen mies, joka tulisi tutusta elinympäristöstä ja jolla olisi tutut tavat ja tuttu käyttäytyminen.

Tytöt siis toisaalta olivat sitä mieltä, etteivät omien kielteisten kokemustensa vuoksi, joita päihdevanhemman kanssa eläminen on aiheuttanut, halua tulevaisuudessa elää miehen kanssa, joka käyttää päihteitä. Ihmisellä on kuitenkin taipumus hakeutua tuttuun ja turvalliseen ympäristöön ja helposti käy tiedostamatta niin, että ajautuu seuraan, joka muistuttaa entisestä. Omaa käytöstä voi muuttaa, kun tiedostaa omat käyttäytymisen mallit.

Erityisen huomioitavaa on, että kaikilla vastanneilla tytöillä seurustelu ja erilaiset miessuhteet olivat alkaneet hyvin nuorena iässä. Kuten Schalin (1991) toteaa, jos tytön naisellinen itsetunto on heikko, hän saattaa hakea lohdutusta ja tukea varhaisista pinnallisista seksisuhteista. Haastateltavilla tytöillä ensimmäiset miespuoliset seurustelukumppanit olivat olleet 6. ja 7. luokilla ja ensimmäiset seksikokemukset 12-, 14- ja 16-vuotiaina.

”Ei niit kaikkii ees muista.”

”Mä olin niin hirvees jurris et en muista mitään ..sikajurris vesisateessa jos mä ottasin mun isäst mallia mul ois panoja ainakin tuhat.”

8.5 Alkoholismi perheessä

Päihteiden ongelmakäyttö perheissä aiheuttaa eniten sijoituksia kodin ulkopuolelle. Päihdeperheessä kasvaminen on lapselle monella tavalla traumaattista. Traumakokemukset eivät kuulu lapsuuden normaaliin kehitykseen.

Tyttöjen haastatteluissa keskeiseksi noussut aihe oli päihteiden käyttö perheessä. Jokaisen haastateltavan perheessä oli esiintynyt päihteiden käyttöä ja kaikilla oli omia kokemuksia vanhempien alkoholin tai huumeiden käytön vaikutuksista perheeseen. Osalla vastaajista alkoholin käyttö perheessä oli satunnaista, toisilla kausittaista ja joillakin jatkuvaa ja kokopäiväistä. Vastauksista syntyi monipuolinen kuvaus alkoholismista koko perheen sairautena.

Lapsen luottamus hoitaviin aikuisiin syntyy varhaisissa ihmissuhteissa ja kokemukset ihmisten välisistä suhteista vaikuttavat luottamuksen rakentumiseen. (Pulkinen 2002, 44, 46.) Päihdeperheessä toimitaan usein epäjohtonmukaisesti, ennustamattomasti ja epäluotettavasti. Luottavaisuus toisiin ja huolettomuus katoavat ja lapsen energia ja voimavarat kuluvat lapsen yrityksiin hallita kaoottista ympäristöään. Toistuvasti pettyessään omien vanhempien toimintaan, lapsi oppii, ettei läheisiin ihmisiin voi luottaa.. Lapsi kokee tilanteessa itsensä voimattomaksi, mistä seuraa, että hänelle kehittyy heikko itsetunto ja hänen on vaikea tukeutua tarvittaessa toisiin ihmisiin. (Kujasalo & Nykänen 2005, 59 – 60.)

Vanhemman päihdeongelma vaikuttaa siis lapsen identiteetin kehittymiseen monella tavalla. Jälleen haastatteluissa nousivat vahvasti esiin tyttöjen kokemukset siitä, ettei päihdeongelmaiseen isään ole voinut luottaa ja että vanhemmat ovat tuottaneet toistuvia pettymyksiä omalla toiminnallaan. Tytöt kuvasivat pettyneensä vanhemman käytökseen monella tavalla. Heidät oli jätetty yksin huolehtimaan pienemmistä sisaruksista vanhempien ollessa juomassa.

”Mä muistan sen ku mä olin vähän isompi mut en kuitenkaan mikään hirveen iso ni äiti ja isi lähti yhdessä johonki baariin mä olin silloin kai seiskalla sit ne vaan lähti sinne baariin ja jätti mut ja mun siskon ja pikkuveljen kotiin sit ne vaan sano et hoitakaa pikkuveljee. Sit mä ajattelin et no ne vaan menee sinne ja laulaa karaokee tai jotain sit ku mä sain tietää et ne tuli seuraavan päivänä takas ja ne oli kumpiki ihan kännis ja tullu joskus kolmelt kotiin ni mä olin vaan tosi pettyny. Mul vaan tuli sellane hirveen pettymyksen tunne. Mun mielest se oli tosi väärin. Mä olin kai tosi järkyttyny mut en mä sanonu et se oli mun mielest väärin.”

Toisaalta pettymykset liittyivät vanhempien antamiin tyhjiin lupauksiin.

”Mun isä aina yhes vaihees lupaili kaikkee kännissä sillee että eks sä oo aina halunnu sellasta sähkösyntikkaa tai semmost pianoo et semmonen joo ostetaan sulle ja sit se vaan aina kerto kaikkii tarinoita ja innostu just kaikest tommosest.”

”Mul oli sama juttu mu faijan kaa ku mä olin ala-asteel et se aina lupas mulle kaikkee et joo mä tuon sulle jotain synttärilahjoi sit se ei koskaan tuonu ja sit mä aina petyin siihen ku mä tiesin et se oli ryypäämässä.”

Liian monet pettymykset aikuisten lupauksiin syövät pohjaa lapsen luottavaisuudelta ja tekevät lapsesta epäluuloisen ja varautuneen. Lapsesta saattaa tulla kyyninen eikä hän usko muiden eikä itsensä antamiin lupauksiin. Vanhemmat saattavat estää lapsen sosiaalisen kasvun mahdollisuuksia tyhjillä lupauksilla. (Pulkinen 2002, 44, 46.)

Toimivassa perheessä on yleensä avoin ilmapiiri, jossa perheenjäsenet kannustavat toinen toistaan ja tunteiden ilmaisu on mahdollista. Päihdeperheessä näin ei usein ole. On tavallista, että vähitellen perheessä aletaan elää päihteen ehdoilla. Muut perheenjäsenet voivat kokea jäävänsä tunnetasolla sivuun. (Kujasalo & Nykänen 2005, 59 - 60.) Haastatellut tytöt olivat kotona joutuneet huomaamaan, että päihdeongelma meni kaiken muun edelle eikä heillä ollut mahdollisuuksia vaikuttaa isän tai äidin käytökseen. Tästä seurasi turhautumista.

”Aika sellast pettymystä ja turhautumista ku ei oikein voi tehdä mitään vaik on kuinka niinku yrittäny et voitsä nyt lopettaa ja miks sä nyt juot ja miks sä juot sit on vaan et ei sille voi tehdä mitään ni se on vähän sellast turhautumista.”

Yksi tärkeä huomio, joka haastatteluissa nousi esille, olivat tyttöjen omat pohdinnat siitä, miten vanhempien alkoholin käyttö oli vaikuttanut heidän omaan suhtautumiseensa alkoholiin. Kaksi vastaajista toi esiin, että heille on isän tai äidin juomisen myötä muodostunut vääristynyt kuva alkoholista ja sen haitoista.

”On se silleen et mul on vielä tosi vääristyny kuva alkoholista vaik mä oon ollu kaikis mahollisis päihdejutuis ni sit mul on vielä tosi vääristyny kuva sanon itsekin sen... no ku aina ku mä juon ni mä oon silleen et ei tää haittaa et juoks mä nyt kuus vai kakstoista, tuskin se haittaa ketään jos mä juon kakstoista ja tuskin se mua itseäni haittaa ja et ei mulle voi tulla mitään alkoholiongelmia vaik mä joisinki nyt joka päivä ja mul on tosi vääristyny kuva alkoholista enkä mä oo sillee saanu korjattua sitä vaik mä oon täällä (nuorisokodissa). No en mä nyt silleen juo joka päivä mut siis kumminki mul on vaan sellanen kuva et ei se haittais vaik mä joisinki joka päivä.”

Yhdellä tytöistä oli suhtautuminen juomiseen ollut nuorempana kielteistä ja hän oli nähnyt alkoholin vain pahana ja vääränä. Sama tyttö oli joutunut sairaalaan otettuaan lääkkeitä ja viinaa ja huostaanotto prosessi oli alkanut tästä.

”Se alko siitä ku en mä tiä ku se on niin tyhmä juttu siis mun äidil oli ollu kontaktei tosi pitkään kaikkialle tämmösiin laitoksii ku se oli aina tuppaa-mas mua johonki ja sit yhtenä päivänä tai siis yöllä mä otin lääkkeitä ja viinaa sit mä rupesin väkivaltaseks ja sit mut vietiin ekaks Hesperiaan...”

Kuten usein tapahtuu, murrosikään tultaessa ja kaveripiirin muuttuessa oma asennoituminen oli muuttunut. Kaveripiirissä alkoholinkäyttö nähdään ”normaalina” sosiaaliseen elämään kuuluvana eikä juomisessa nähdä mitään pahaa.

Ainoastaan yksi tyttö suhtautui alkoholiin kielteisesti ja kertoi, ettei käytä alkoholia lainkaan.

”Siis en mä niinku käsitä et miten niinku ihmiset halua olla niinku sellases tilas et ne ei oikeen ymmärrä mistään mitään ja sit on sillee niinku ittel-leen vaaraks ja ympäristölle vaaraks ja tai siis silleen niinku jos tai mä nyt en oo mitään muut ku sitä äitin ja isin juomista mut siis niinku en halua olla millään samanlainen.”

8.6 Perheen sisäiset suhteet

Yksi aihe, josta keskustelimme, oli tyttöjen vanhempien väliset suhteet. Pohdimme ryhmässä, millaista oli ollut vanhemman suhtautuminen toiseen vanhempaan ja miten tämä oli vaikuttanut tyttöihin heidän omasta mielestään. Tyttö, joiden vanhemmat olivat olleet yhdessä vain silloin, kun hän oli pieni, koki vaikeana muistaa millainen vanhempien suhde oli ollut. Hän kertoi isän olleen muiden vietävissä eikä ollut koskaan kuullut kenenkään sanoneen pahaa sanaa isästä. Toinen haastateltava kertoi äitinsä purkaneen omaa epätydyttävää parisuhdettaan ja ahdistustaan tyttärensä.

”Naivististi suhtautui. Se vaan jotenki kai pakotti itsensä rakastamaan isää. En mä tiedä niiden välisistä suhteista, en oo koskaan halunnut ottaa selvää. Oli muutenki elämässä paljon vaikeuksia ilman että äiti valitti mulle siitä et miten niitten suhteet menee. Äiti kertoi aina milloin niillä menee huonosti eikä tajunnu et mä oon kauheen masentunu siinä samalla ku mä kuuntelen niitä juttuja. Ehkä äiti ei sit uskaltanu sanoo isille mitään ja se purki kaikki sit muhun.”

”Ei äiti silleen juonu sinne baariinki isi puoliks pakotti äidin ja sit mä vaan muistan ku se sano et et sä voi lähtee sinne ton näkösenä et pistä nyt vähän meikkii naamaan sit mä olin vaan tosi järkyttyny sit se oli just niitä aikoja ku äiti silleen purkautu mulle ja sit mä ajattelin et täst tulee taas tänään tai huomen tai yöllä kauheet itkukohtaukset mulle ja mun pitää taas lohduttaa.”

Haastatteluissa tuli useissa eri yhteyksissä esille se, että haastateltavat olivat lapsena joutuneet olemaan välikätenä vanhempiensa ristiriitaisessa suhteessa. Haastatelluilla oli kokemusta siitä, että vanhemmat olivat vaikeassa parisuhde- tai avioerotilanteessa yrittäneet saada lasta omalle puolelleen mustamaalaamalla toista vanhempaa. Kuten Esko (1984, 30) toteaa, aikuisten välittämällä kuvalla omasta vanhemmasta on merkitystä siihen, millainen kuva tytölle vanhemmasta muodostuu. Tytöt kokivat hyvin hämmentävänä toisen vanhemman pyrkimykset saada lapsi omalle puolelleen. Ääritapauksissa vanhempien toisiaan kohtaan tuntema viha ja pettymys purkautuvat kostona lasten kautta.

”Mul on silleen et aina ku faija on kännis ni se aina haukkuu mutsin mulle ja sit toisinpäin ni se on inhottavaa olla siin välissä silleen et joo...”

”Tiedän ton tunteen ku mä kävin sen saman niinku siin avioeroprosessis läpi et kumpiki silleen yritti olla mun puolella ja sit viel niinku haukkuu sen toisen osapuolen silleen ihan et niinku hyi arvaa mitä se nyt teki ja arvaa mitä se on sanonu susta...”

8.7 Mielikuvia isästä

Ryhmässä pohdimme poissaolevan isän merkitystä tyttöjen elämässä. Yhden haastateltavan isä oli kuollut tytön ollessa 11-vuotias ja kysyimme, ovatko muiden ihmisten puheet vaikuttaneet mielikuviin isästä.

”Valokuvien ja puheiden perusteella koittanut saada kuvaa isästä, vähän niinku lukis kirjaa. Se on tärkeää mitä itse muistan. Isä ei osannu oikeestaan päättää ite mitään vaan äiti päätti sen puolesta. Joku oli vaan päättäny et nyt aletaan käyttää huumeita. Se meni kaikkien muiden mukana. En itte pysty sanoo muuta pahaa siitä ku se et miks piti mennä käyttää aineita. Se oli ainut mist mä en tykänny.”

”Mä olin aina luullu et se oli ollu vaan kerran vankilassa. Aina saa vaan kuulla kaikkee ihme touhua. Se oli ollu yli kuukauden siel asunnossa ku sitä ei ollu löydetty mut sit oli hirvee dunkkis tullu rappuun asti. Joku sanoi että siel oli ollu ihmisii siel asunnossa sinä aikana ku se on ollu siel kämpäs kuolleena. Ja sit jotain et se oli ottanu jonku hirveen tatskan vankilassa. Ku se oli kuollu sil oli ollu kämppä täynnä mun kuvia ja koko perheestä. Välil aina kuulee ihme juttuja. On ollu pari sellast yllätystä ai et näin vai.”

On siis todella tärkeää muistaa myös kuolleen isän merkitys lapsen tai nuoren elämässä. On tärkeää, miten tytär itse isän muistaa. Toisten avulla on mahdollista muokata omaa isäkuva ja täydentää omia usein fantasioidenkin värittämiä mielikuvia isästä. Etenkin jos tytölle on muodostunut muiden puheiden perusteella negatiivinen kuva, olisi tärkeä tukea tyttären positiivisia tunteita isää kohtaan.

9 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Usein ajatellaan, että tavallisessa ydinperheessä on äiti ja isä, jotka huolehtivat lapsista tasavertaisina. Perheet ovat kuitenkin yhä monimuotoisempia ja huostaan otetuilla lapsilla perhesuhteet ovat vaikeita ja usein perhe on hajonnut. Perheiden kanssa työskennellessä on otettava ennen kaikkea huomioon perheenjäsenten omat käsitykset, ajatukset ja kokemukset omasta perheestä. Tämän päivän monimuotoistunut perhe saattaa käsittää eri aikoina eri määrän perheenjäseniä, joiden erilaiset vuorovaikutussuhteet vaikuttavat toisiinsa. Lapsella on kuitenkin vain yksi isä, jonka merkitys lapselle on elinikäinen, oli isä lapsen elämään osallistuva tai ei.

9.1 Tutkimustulosten tarkastelua

Lapsen sosiaalisessa pääomassa keskeinen tekijä on luottamus hoitaviin aikuisiin. Huostaan otetuilla lapsilla suhde vanhempiin on usein vaikea ja kasvuolosuhteissa on ollut tekijöitä, jotka horjuttavat lapsen luottamusta omaan perheeseen. Haastatellut tytöt olivat kokeneet lapsuudessaan toistuvasti hyvin traumaattisia asioita. Traumaattisessa ja arvaamattomassa kasvuympäristössä eläminen järkyttää lapsen perusturvallisuutta ja luottamusta. Haastatellut tytöt olivat kaikki eläneet päihdeperheissä, joissa elämä on usein ennustamatonta ja epäjohdonmukaista, mikä aiheuttaa turvattomuuden tunteita lapsessa. Luottamusta omiin vanhempiin murensi myös lasten joutuminen seuraamaan omien vanhempien välistä väkivaltaa. Erityisen traumaattista päihdeperheessä eläville lapsille on se, että sen lisäksi, että he joutuvat näkemään vanhempien riitelyä ja väkivaltaista käytöstä, he joutuvat usein asettumaan jommankumman vanhemman puolelle ja sovittelemaan aikuisten välisiä riitoja. He joutuvat ottamaan vastuuta asioista, jotka eivät kuulu lapselle eikä heillä välttämättä ole ketään aikuista, joka tukisi heitä kaoottisessa tilanteessa.

Päihteitä käyttävä vanhempi tuottaa usein pettymyksen tunteen olemalla psyykkisesti tavoittamattomissa ja antamalla lapsille lupauksia, jotka eivät koskaan toteudu.

Lapsi, joka on joutunut toistuvasti aikuisen pettämäksi tai jopa hylkäämäksi, käyttäytyy myöhemmin helposti itse epäluotettavasti toisia kohtaan. Nuorten tyttöjen kokemuksissa toistuvasti esiin noussut asia oli pettymys omien vanhempien toimintaan. Pettymyksen kokemukset tulivat esiin monilla eri tasoilla ja elämänaloilla. On muistettava, että paljon pettymyksiä kokeneille lapsille luottaminen aikuisiin voi olla hyvin vaikeaa.

Haastateltavien suhde omaan isään oli monissa tapauksissa ristiriitainen. Toisaalta tytöt kaipasivat isän osallistumista elämäänsä enemmän ja osa olisi itsekkin ollut valmis olemaan isäänsä enemmän yhteydessä. Toisaalta tyttöjen ajatuksissa vaikuttivat pettymyksen tunteet isää kohtaan ja isän läsnäoloon heidän elämässään, mikä esti heitä ottamasta itse isään kontaktia. Kuten yksi tyttö kuvasi, tilanne on kuin ”noidankehä”: jos isän kanssa ollaan vain vähän yhteydessä, on yhä vähemmän yhteistä puhuttavaa ja se estää ottamasta yhteyttä, vaikka haluaisikin.

Nuori tyttö tarvitsisi lähelleen rakastavan ja tyttärensä luottavan isän, joka aidosti ihailisi hänen ainutlaatuista persoonallisuuttaan. Huostaan otetuilla tytöillä kokemukset isän vaikutuksista itsetuntoon ja isän merkityksestä heidän kehitykselleen olivat tyttöjen kuvauksissa pettymysten värittämiä. Isän pilkallinen, lannistava tai muutoin negatiivinen suhtautuminen omaan tyttäreeseen tuottaa väistämättä pettymyksen tunteen. Jos lapsi tai nuori ei voi kokea olevansa hyväksytty sellaisena kuin on, ei hänen itsetuntonsa voi kehittyä terveellä tavalla. Tytöt tunsivatkin itsessään isän itsetuntoa lyttävään käytöksen vaikutuksia elämässään. Nuorten kanssa työskennellessä onkin tärkeää pohtia, millä tavalla pystyisimme tukemaan heidän usein puutteellista itsetuntoaan.

Nuoruusiän tärkeimmät kysymykset liittyvät omista vanhemmista irtautumiseen terveellä tavalla. Isän rooli nuoren tytön itsetunnon kehityksessä on merkittävä. Nuoruusiässä alkavat seurustelu vastakkaisen sukupuolen kanssa tuo uuden ulottuvuuden nuoren tytön elämään. Isän kanssa läheisissä ja lämpimissä väleissä kasvanut tytär saa yleensä isältä tukea naiselliselle itsetunnolle. Jos isä ei ole ollut tytärtään tukeva ja jos hän on tuottanut pettymystä tyttarelleen, tyttären suhteita miehiin saattavat varjostaa monet pelot. Merkittävää on, että jos tytölle ei ole hänen kasvuympäristössään muodostunut totuudenmukaista kuvaa naisen ja miehen välisistä suhteista, hänen käsityksensä ja odotuk-

sensa parisuhteesta voivat muodostua epärealistisiksi. Nuoret tytöt saattavat lähteä hakemaan hyväksyntää, jota eivät ole isältään saaneet, hyvin nuorina alkavista seksisuhteista. Jos heitä ei ole arvostettu eivätkä he ole saaneet peilata itseään turvallisessa vuorovaikutuksessa vanhemman kanssa, tytöt saattavat hakea kaipaamaansa miehistä ihailua miellyttämällä muita käyttämällä omaa viehätysvoimaansa. Tämä on mielestäni tutkimuksen kiinnostavin esiin noussut näkökulma, jota olisi mielenkiintoista tutkia lisää.

Erityisesti haastatteluissa jäi mieleen siis tyttöjen ajatukset isän vaikutuksesta omiin miessuhteisiin. Tytöt olivat sitä mieltä, etteivät haluaisi seurustella narkomaanin kanssa tai elää parisuhteessa, jossa käytetään päihteitä. Tytöt tiedostivat oman isän mallin vaikutuksen omaan partnerinvalintaan. Yksi tyttö nosti esiin sen, että vaikka hän ajattelee, ettei haluaisi samanlaista kumppania kuin oma isä oli, olisi helppoa valita tuttu elämäntapa. Osa ajatteli, että siitä syystä, ettei isältä ollut saanut läheisyyttä, ei kestänyt muidenkaan miesten läheisyyttä. Osa taas ajatteli, että juuri isän läheisyyden puuttuessa kaipasi sitä seurustelukumppanilta. Lähes kaikilla tytöillä miessuhteet, myös seksisuhteet, olivat alkaneet hyvin varhaisessa iässä. Tyttöjä tulisi auttaa tunnistamaan ja tiedostamaan itsessään puuttuvan isän vaikutuksia ja lisäksi olisi tärkeää löytää keinoja, joiden avulla tukea nuorten tyttöjen naisellisuuden ja itsearvostuksen kehittymistä.

Ihmisen tarve sekä isään että äitiin on biologinen, psyykkinen ja sosiaalinen. Isän läsnäolo lapsen elämässä voi olla joko konkreettista tai psyykkistä. Vaikka isä olisi kuollut tai muutoin poissa tytön elämästä, hän elää lapsen ja nuoren mielikuvissa ja vaikuttaa häneen joko tietoisesti tai tiedostamattomasti. On tärkeää muistaa tämä. Huostaan otetuilla nuorilla saattaa esimerkiksi olla tilanne, että vain äiti on virallinen huoltaja. Siinä tapauksessa isä ei välttämättä osallistu nuoren elämään lainkaan. Kuitenkin omalta isältä saatu miehen malli vaikuttaa nuoren elämässä. On merkittävää, miten tytär itse isänsä muistaa. Toisten avulla oman isäkuvan muokkaaminen on mahdollista ja olisikin tärkeää tukea tyttöjen positiivisia tunteita isää kohtaan.

Yhtä tärkeää on tiedostaa ja pitää mielessä isyyden monet kasvot. Lastensuojelussa työskentely on lapsilähtöistä ja lapsen tarpeista lähtevää. Lapsi nähdään aktiivisena osapuolena ja hänen kanssaan on pyrittävä vuorovaikutukselliseen kommunikointiin. Sosiaalialan ammattilaisen on osattava tukea lasta hänen sosiaalisissa suhteissaan. Siksi on muistettava ottaa huomioon lapsen tai nuoren näkökulma siitä, ketä hän itse pitää isä-

nään, kehen hän kokee olevansa kiintynyt ja kehen hän turvautuu? Oli nuoren elämässä vaikuttava mieshenkilö sitten psyykkisesti läsnäoleva isä tai joku muu mieshenkilö, hän on merkittävin miehen malli nuoren tytön elämässä

9.2 Opinnäytetyöprosessin arviointi

Aloitin opinnäytetyöni tekemistä keväällä vuonna 2007. Parinani työskentelyä aloittamassa oli silloin sosionomiopiskelija Isa Rantanen, jonka kanssa keräsimme aineiston tutkimukseemme. Olimme molemmat työskennelleet nuorisokodeissa. Työn kautta saamamme kokemus nuorten tyttöjen usein vaikeista suhteista omiin vanhempiin innosti meitä tutkimaan tyttöjen omia ajatuksia ja kokemuksia omasta isästä.

Hyvin käynnistyneen työskentelyn jälkeen tutkimuksen teossa oli lähes kolmen vuoden tauko. Keräämämme aineisto sai runsaasti aikaa kypsyä ajatuksissani, vaikei se aktiivisesti työn alla ollutkaan. Jatkoin tutkimuksen työstämistä keväällä 2010. Oman haasteensa työskentelyyn toi työn muuttuminen yksilötyöksi. Keväällä 2010 kirjoittaminen oli lähes päivittäistä ja intensiivistä. Kolmessa vuodessa syntyi ainakin riittävää etäisyyttä aineistoon, ehkä jopa jossain määrin liikaakin. Toisaalta työhön palaamisessa auttoi jäsentynyt kuva siitä, mitä olimme työtä aloittaessamme tehneet ja mihin jääneet. Lisäksi ryhmien jälkeen tehdyt muistiinpanot toimivat muistin tukena enkä usko, että mitään haastatteluissa olennaista esiin tullutta tietoa on jäänyt esittelemättä.

Se, että haastatellut tytöt osallistuivat Isä-ryhmään ja puhuivat suhteellisen avoimesti kokemuksistaan isästä, osoittaa mielestäni, että aihe on todella tärkeä. Suurin osa tytöistä osallistui ryhmään edes kerran. Vaikka kahden tytön isä oli kuollut, he tulivat ryhmään. Ehkä he näin halusivat pitää isän lähellä. Työskentely tyttöjen kanssa toi meille sellaista tietoa, jota ei välttämättä muutoin olisi tullut esiin. Tutkimuksen tekeminen oli haastavaa, mutta samalla palkitsevaa. Haastattelut nostivat esiin aiheita, kuten oman isän vaikutus muihin miessuhteisiin, joita olisi mielenkiintoista käsitellä tyttöjen kanssa enemmän. Jatkossa työskentely ryhmässä saattaisi olla hyödyllinen tapa käsitellä asioita.

10 TUTKIMUKSEN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS

On vaativaa tehdä tutkimus niin, että eettiset kysymykset tulevat riittävän hyvin huomiioon otetuiksi. Tutkimusaiheen valinta jo on eettinen ratkaisu. Heti alussa tulee pohtia, kenen ehdoilla ja miksi tutkimukseen ryhdytään. (Hirsjärvi ym. 2003, 28.)

Olimme työssämme kohdanneet monimutkaisia lapsi-vanhempi-suhteita ja kiinnostuimme tutkimaan tyttöjen omia ajatuksia isästä ja isän merkityksestä tytöille. Oman kiinnostuksemme lisäksi halusimme tuottaa nuorisokodille arvokasta tietoa asiakkaista sekä löytää uusia näkökulmia työhömmme ja siihen, kuinka tukea perheiden vuorovaikutussuhteita.

Kun tutkimus kohdistetaan ihmisiin, on ensisijaisen tärkeä selvittää, miten henkilöiden suostumus hankitaan, millaista tietoa heille annetaan ja millaisia riskejä heidän osallistumiseensa voi liittyä. Jotkut asiantuntijat ehdottavat, että mitä suurempi riski tutkimukseen sisältyy, sitä enemmän siitä on annettava tietoa ennalta. Riski voi tarkoittaa esimerkiksi tutkimushenkilöille aiheutuvaa haittaa kokeen kuluessa tai tutkijan arvioimia haittoja tutkittaville myöhemmissä vaiheissa. (Emt., 26 – 27.)

Meidän Isä-ryhmässämme käsiteltiin emotionaalisesti arkoja aiheita. Olimme varautuneet siihen, että keskustelut saattavat herättää voimakkaitakin reaktioita haastateltavissa. Jokaisen ryhmän lopuksi kävimme läpi ajatuksia, joita ryhmä oli tytöissä herättänyt. Nuorisokodin työntekijät olivat tietoisia teemoista, joita kullakin kerralla käsiteltiin, jotta he olisivat tarpeen tullen valmiita keskustelemaan nuorten kanssa heissä mahdollisesti heräävistä tunteista.

Tutkimusaineiston keräämisessä on otettava huomioon luottamuksellisuus, anonyymiuuden turvaaminen sekä aineiston tallentaminen asianmukaisesti. Tutkimukseen osallistuminen oli täysin vapaaehtoista. Haastateltavien henkilöllisyys ei missään vaiheessa tule esille tutkimuksessa. Aineisto tallennettiin asianmukaisesti ja siihen oli haastatelta-

vien lupa. Haastattelunauhat tuhottiin aineiston litteroinnin jälkeen ja muuta haastatteluaineistoa on käsitelty luottamuksellisesti.

Tutkimuksen raportoinnin tulee olla selkeää ja totuudenmukaista. Raportointi ei voi olla puutteellista tai harhaanjohtavaa. On pohdittava, kenen totuudesta saaduissa tuloksissa on kyse. Tutkijan omat asenteet suhteessa tutkittavaan ilmiöön eivät saa tulla esille raportoinnissa. (Emt., 28.)

Tutkimuksissa on pyrittävä arvioimaan tehdyn tutkimuksen luotettavuutta. Laadullisen tutkimuksen uskottavuus riippuu tulosten raportoinnin tavoista. Luotettavuutta lisää tutkijan tarkka selostus tutkimuksen toteuttamisen eri vaiheista. Kaikista vaiheista olisi kerrottava totuudenmukaisesti ja selkeästi. Myös tutkijan oma itsearvio tutkimuksesta lisää sen luotettavuutta. Laadullisen aineiston analyysissä keskeistä on aineiston luokittelu. Luokittelujen syntyminen ja perusteet tulisi esitellä niin selkeästi, että lukijakin ymmärtää, mihin tutkija on päätelmänsä perustanut. Suorat haastatteluotteet auttavat lukijaa tavoittamaan tutkijan päätelmiä. (Emt., 214 – 215.)

Laadullisissa tutkimuksissa pyritään kuvaamaan jotakin ilmiötä tai tapahtumaa sekä ymmärtämään tiettyä toimintaa eikä aineiston laajuus ole merkittävin kriteeri. Merkitystä on sillä, että haastateltavat tietävät tutkittavasta aiheesta mahdollisimman paljon. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 87.) Tutkimuksen luotettavuutta lisää mielestäni se, että alusta asti tutkimuksessa on edetty haastateltavien ja aineiston ehdoilla. Osallistuminen oli täysin vapaaehtoista. Haastateltavilla oli riittävästi aikaa pohtia, haluavatko he osallistua tutkimukseen, lähdimme liikkeelle heidän itsensä kirjoittamistaan kirjeistä ja etenimme haastatteluissa pitkälti aiheisiin, joista he itse halusivat keskustella. Aihe oli tutkittaville emotionaalisesti arkaluontoinen. Haastattelut tehtiin siksi nuorisokodilla, haastateltaville tutussa ja turvallisessa ympäristössä. Haastattelujen nauhoittamisesta oli sovittu etukäteen haastateltavien kanssa.

Pyrimme toteuttamaan haastattelut vastuullisesti. Olen pyrkinyt kuvaamaan yksityiskohtaisesti tutkimuksen jokaista vaihetta. Aineiston luokittelusta on esimerkki liitteenä, mikä lisää tutkimuksen luotettavuutta. Tehdessäni johtopäätöksiä aineistosta olen pyrkinyt ymmärtämään, mitä tutkittavat asiat ovat merkinneet haastateltaville nuorille.

LÄHTEET

- Ackerman, Robert 1992. Lapsuus lasin varjossa: lapsi alkoholiperheessä: opas vanhemmille, ammattikasvattajille ja hoitotyöntekijöille. Helsinki: VAPK-kustannus.
- Cacciatore, Raisa 2007. Huomenna pannaan pussauskoppiin: eväitä tyttöinä ja poikana kasvamisen haasteisiin syntymästä murrosikään. Helsinki: WSOY.
- Esko, Martti 1984. Mies ja isyys – perheen kehitysvaiheet ja isän muuttuva rooli.
- Friis, Leila, Eirola, Raija & Mannonen, Marjatta 2004. Lasten ja nuorten mielenterveys-työ. Helsinki: WSOY.
- Hautamäki, Airi 2001. Kiintymyssuhdeteoria – teoria yksilön kiin(nit)tymisestä tärkeisiin toisiin ihmisiin, kiintymyssuhteen katkoksista ja merkityksestä kehitykselle. Teoksessa Jari Sinkkonen ja Mirjam Kalland (toim.) Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Helsinki: WSOY, 13 – 66.
- Heikkilä, T 2001. Tilastollinen tutkimus. Helsinki: Oy Edita Ab.
- Hemming, Mia 2009. Leikki-ikäisten lasten isille yhdessäolo lasten kanssa on luonnollista. Yhteiskuntapolitiikka⁷⁴ (5), 566 – 568.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2008. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.
- Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko, Sajavaara, Paula 1997. Tutki ja kirjoita. Helsinki : Kirjayhtymä.
- Huttunen, Jouko 2001. Isänä olemisen uudet suunnat. Hoiva-isiä, etä-isiä ja ero-isiä. PS-kustannus: Jyväskylä.
- Itäpuisto, Maritta 2005. Kokemuksia alkoholiongelmiaisten vanhempien kanssa eletystä lapsuudesta. Kuopio: Kuopion yliopisto.
- Juvakka, Essi & Viljamaa, Janne 2002. Miehen mittainen isä. Helsinki: WSOY.
- Kolehmainen Jani & Ilana Aalto 2004. Johdanto isyyksien tutkimiseen. Teoksessa Jani Kolehmainen ja Ilana Aalto (toim.) Isäkirja. Tampere: Vastapaino, 7 – 27.
- Kujasalo, Anne & Nykänen, Hannele 2005. Viinin viemää: nainen alkoholin ansassa. Helsinki: Kirjapaja.
- Lyytinen, Heikki, Eklund, Kenneth & Laakso, Marja-Leena 2000. Varhainen kognitio, temperamentti ja vuorovaikutus. Teoksessa Paula Lyytinen, Mikko Kor-

- kiakangas & Heikki Lyytinen (toim.) Näkökulmia kehityspsykologiaan. Helsinki: WSOY, 40 – 63.
- Mäkelä, Jukka 2006. Aivojen varhainen kehitys vuorovaikutussuhteissa. Teoksessa Jari Sinkkonen (toim.) Pesästä lentoon. Kirja lapsen kehityksestä kasvattajalle. Helsinki: WSOY. 13 – 38.
- Niemelä, Pirkko, Siltala Pirkko & Tamminen, Tuula (toim.) 2003. Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus. Helsinki: WSOY.
- Pulkkinen, Lea 2002. Mukavaa yhdessä. Sosiaalinen alkupääoma ja lapsen sosiaalinen kehitys. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Ruoppila Isto 2000. Lapsuus. Teoksessa Paula Lyytinen, Mikko Korkiakangas & Heikki Lyytinen (toim.) Näkökulmia kehityspsykologiaan. Helsinki: WSOY, 29 – 40.
- Ruuskanen, Petri 2000. Teoksessa Petri Ruuskanen (toim.) Sosiaalinen pääoma hyvinvointipoliittisessa keskustelussa. Sosiaalinen pääoma ja hyvinvointi.
- Räty, Tapio 2004. Lapsen huostaanotto. Perusteet ja oikeusvaikutukset. Teoksessa J P Roos (toim.) Huostaaottokirja. Turku: Design Nurmisaari. 21 – 33.
- Salo, Outi & Tuunainen, Kirsti 1996. Da Capo- alusta uudelleen. Espoo: Salutonova.
- Salo, Saara 2006. Kiintymyssuhteen merkitys elämänkaaren aikana. Teoksessa Jari Sinkkonen (toim.) Pesästä lentoon. Kirja lapsen kehityksestä kasvattajalle. Helsinki: WSOY. 44 – 72.
- Schalin, Lars-Johan 1991. Perheen ihmissuhteista. Helsinki: Yliopistopaino.
- Siltala, Pirkko 2003. Isän vaikutus naisen elämänkaareen. Teoksessa Tuija Tiuhonen (toim.) Isää ei voi unohtaa. Helsinki: Kirjapaja, 181 – 216.
- Sinkkonen, Jari (toim.) & Pihlaja, Päivi. 1999. Ulos umpikujasta. Miten auttaa tunnehäiriöistä lasta. Porvoo: WSOY
- Sinkkonen Jari & Kalland Mirjam 2001. Johdanto: Ihminen tarvitsee toisten läheisyyttä ja turvaa. Teoksessa Jari Sinkkonen & Mirjam Kalland (toim.) Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Helsinki: WSOY, 7 – 12.
- Sinkkonen, Jari 2008. Mitä lapsi tarvitsee hyvään kasvuun. Helsinki: WSOY.
- Taskinen, Sirpa 2007. Lastensuojelulaki(417/2007) – Soveltamisopas. Stakes. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Vaajakoski: Gummerus.

SISÄLLÖNANALYYSIN KAAVIO

LIITE

PELKISTETYT ILMAUKSET

- Värikäs perhe
- Isä järjesti juhlia
- Oli aina hauskaa
- Isä ei jättänyt yksin
- Isä lauloi
- Isä kantoi jääkiekkokassissa
- Narkomaani-isä
- Isä ja kontrolloiva uskonto
- Mielenterveysongelmat
- Syyttävä isä
- Tuomitseva isä
- Uhkaileva isä
- Pettävä isä
- Huutava isä

- Isän ja äidin riitely
- Isän aggressiivisuus
- Väkivallan todistaminen
SET
- Henkinen väkivalta
- Uhkailu
- Kiristäminen
- Lapsi välikätenä

- Vähäinen yhteydenpito
- Tiivis yhteydenpito
- Ei mahdollisuutta tutustua
TUNTEET
- Rahan tarjoaminen
- Vaivautunut puhe
- Etäiset välit
- Isä ei näytä että välittää
- Isä ei tunnu isältä
- Välittäminen omalla tavalla
- Puuttuvat rajat
- Pettymykset
- Turhautuminen

ALALUOKAT

MUISTOJA
ISÄSTÄ

TRAUMAATTI-
KOKEMUKSET

RISTIRIITAISET

- Lyttääminen
 - Haukkuminen
 - Kehuminen
 - TUKSESTA
 - Kannustaminen
 - Pettymyksien kestäminen
 - Vaikuttaa alitajuisesti
 - Vastakohtainen miesmaku
 - Tuttuun turvautuminen
- AJATUKSIA
ISÄN VAIKU-
ITSETUNTOON
- Kokopäiväinen juominen
 - Kausittainen juominen
 - Alkoholiongelma
 - Suvun alkoholismi
 - Tyhjät lupaukset
 - Oma suhde alkoholiin
 - Vääristynyt kuva alkoholista
 - Ei haluaisi olla alkoholisti
 - Vaaraksi itselle ja ympäristölle
 - Juomisessa ei mitään pahaa
 - Huostaanotto
- ALKOHOLISMI
PERHEESSÄ
- Vanhemmat pettäjinä
 - Isä perheen pää
 - SÄISET
 - Vanhempien pahan olon purkautuminen lapselle
 - Lapsi lohduttajana
- PERHEEN SI-
SUHTEET
- Isän kuolema
 - Omat muistot tärkeimpiä
 - ISÄSTÄ
 - Valokuvat ja muiden kertomukset
 - Maailman paras isä
- MIELIKUVIA